

บทที่ ๒

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษา สงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในอำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี ผู้ศึกษาได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในอำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีการศึกษาค้นคว้าตามลำดับดังต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท
- ๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาสงเคราะห์
- ๒.๕ ข้อมูลเกี่ยวกับพระสงฆ์ในอำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี
- ๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - ๒.๖.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาท
 - ๒.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์
 - ๒.๖.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสงเคราะห์
- ๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

ในประเด็นเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทผู้วิจัยขอเสนอแยกรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ ความหมายของบทบาท

ความหมายของบทบาท คือ การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู เป็นต้น^๑ การประกอบพฤติกรรมตามตำแหน่ง ความคาดหวัง หรือตามหน้าที่แสดงจริง^๒ เป็นสิ่ง

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐๒.

ที่บุคคลจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับตำแหน่งหรือหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้เหมาะสมสอดคล้องกับความคาดหวังของผู้ที่มอบหมายอำนาจนั้น^๓ นอกจากนี้บทบาทนั้นมี ๒ นัย คือ ทางด้านโครงสร้างบทบาทเป็นตำแหน่งทางสังคม ที่มีชื่อเรียกต่างๆ กันแสดงบทบาทโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้นๆ ส่วนทางด้านการแสดงบทบาท หรือการมีปฏิสัมพันธ์ (Social Structure) บทบาทเป็นผลต่อเนื่องที่เกิดจากแบบแผนการกระทำของบุคคลที่ได้เรียนรู้จากสถานการณ์ในสังคม^๔ สำหรับบทบาทหลักของพระสงฆ์นั้น คือ การให้การศึกษาแก่ประชาชน ตามหลักพระพุทธศาสนาเรียกว่า บทบาทของครู บทบาทในฐานะครูเป็นบทบาทที่ถาวรตลอดมาตั้งแต่ สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน

บทบาทรองลงมา ได้แก่ การให้คำปรึกษา ในเรื่องสำคัญๆ ไปไม่กล้าตัดสินใจทำการอย่างใดอย่างหนึ่งลงไป ก็จะไปปรึกษาพระสงฆ์ เหตุฉะนั้นพระสงฆ์จึงต้องทำหน้าที่ช่วยในการตัดสินใจแก่ประชาชน บทบาทนี้แสดงให้เห็นความเป็นผู้นำในด้านภูมิปัญญา ในอดีตพระราชาหรือผู้นำประเทศจะต้องสนับสนุนให้พระสงฆ์มีการศึกษาอย่างเต็มที่ เพื่อให้พระสงฆ์มีความรู้ความสามารถ จะได้เป็นที่ปรึกษาของชาวบ้านได้อย่างถูกต้องดีงาม^๕ เมื่อพระสงฆ์ผู้มีบทบาทต่อวัดมีความบริสุทธิ์มีความสันโดษ ความเป็นผู้นำทางปัญญามีจริยธรรมและวิถีชีวิตที่ประเสริฐกว่าย่อมให้คำแนะนำตักเตือนหรือตอรองกับชาวบ้านเมืองได้ แต่ในปัจจุบันนี้ พระสงฆ์ระดับบริหารหาผู้ที่มีความกล้าทางจริยธรรมได้ยาก ในเมื่อเห็นว่าบ้านเมืองกระทำอะไรไม่ถูกต้อง เป็นการย่ำต่อพระศาสนาธรรม ก็หาผู้ใดกล้าคัดค้านคว่ำบาตรไม่ ส่วนหนึ่งเกิดจากพระสงฆ์ระดับบริหารไม่สามารถจะเข้าใจปัญหาสังคมที่ซับซ้อน ซึ่งรวมทั้งปัญหาศีลธรรมที่ซับซ้อนด้วย และอาจเกิดจากการตกอยู่ในอคติ เกรงจะกระทบฐานะตำแหน่งของตนมากกว่าจะเห็นแก่พระธรรมวินัย บทบาทของวัดในสังคมเมือง ยังคงทำหน้าที่ให้บริการบางอย่างเป็นตัวเคลื่อนย้ายสังคม จากคนที่มีฐานะต่ำสุดในทางเศรษฐกิจและการเมืองให้ขึ้นไปสู่ที่สูงได้ เพราะเหตุนี้พระสงฆ์รุ่นใหม่จะต้องมองปัญหาของวัดและพระสงฆ์ในปัจจุบันว่า มีอะไรที่อยู่ในสภาพที่ไม่พึง

^๓ วนิชฐา วิเศษสาร และมุกดา ศรียงค์, **จิตวิทยาสังคมและมนุษย์สัมพันธ์**, (กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและวิทยาศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ๒๕๒๖), หน้า ๙.

^๔ ปราชญา กล้าผจญ, **พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๓๔.

^๕ ประเสริฐ แยมกลินฟุ้ง, **สถานภาพและบทบาท**, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๘.

^๖ พระมหาสนอง อคฺคธมฺโม (ยาจิตฺต), “บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมชาวบ้านให้พึ่งตนเอง : ศึกษากรณีพระครูพิพิธธรรมรส”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙),

ปรารภนา และอะไรเป็นส่วนที่พึงปรารภนา จากนั้นก็ต้องพยายามศึกษาปัญหาต่างๆ พร้อมหาแนวทางแก้ไขโดยเริ่มจากตัวพระสงฆ์เอง เริ่มจากวัดก่อนแล้วค่อยๆ ขยายออกไปในเขตที่ตนรับผิดชอบอยู่^๖ การจะทำนุบำรุง รักษาพระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาประจำชาติให้เจริญรุ่งเรืองถาวรสืบไปได้ก็ด้วยจะต้องอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องด้วยพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดกับประชาชน โดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสซึ่งเป็นที่เคารพ และเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เจ้าอาวาสจึงมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารและจัดการวัดให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ^๗

สรุปว่า บทบาทคือการกระทำตามหน้าที่ที่ได้กำหนดไว้ หรือการปฏิบัติหน้าที่ให้สอดคล้องกับตำแหน่งหรือหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย ให้สมกับตำแหน่งหรือหน้าที่การงานหรืออาจจะทำให้ดีกว่าที่ได้รับไว้ก็ได้ บทบาทก็เปรียบเสมือนตัวละคร ที่คนแต่ละคนได้รับก็ย่อมต้องแสดงบทบาทนั้นๆ ออกมา ซึ่งการแสดงออกย่อมให้คนอื่นได้มองเห็น ความสามารถ ความเป็นตัวตนของบุคคลนั้นๆ ออกมา ดังตารางที่ ๒.๑

ตารางที่ ๒.๑ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับความหมายของบทบาท

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๒, หน้า ๖๐๒.)	๑) การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ ๒) การแสดงพฤติกรรมตามบทบาทหรือตำแหน่งหน้าที่
ชนิษฐา วิเศษสาร และมุกดา ศรียงค์, (๒๕๒๖, หน้า ๙.)	บทบาท คือ การประกอบพฤติกรรมตามตำแหน่งความคาดหวัง
ปราชญา กล้าผจญ, (๒๕๔๐, หน้า ๓๔.)	บทบาท คือ การทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย
ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง, (๒๕๓๖, หน้า ๑๘.)	๑) เป็นตำแหน่งทางสังคม ๒) การมีปฏิสัมพันธ์ หรือการแสดงออกในสังคม

^๖พระมหาสมทรง สิรินธโร, *บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๒๕), หน้า ๓๒.

^๗กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า คำนำ.

พระมหาสนอง อคฺคธมฺโม (ยาจิตร), (๒๕๔๙)	๑) บทบาทหลักของพระสงฆ์ คือ การให้การศึกษาแก่ประชาชน ตามหลักพระพุทธศาสนา ๒) การให้คำปรึกษาแก่ประชาชนทั่วไปให้ถูกต้องดีงาม
พระมหาสมทรง สิรินุชโร, (๒๕๒๕, หน้า ๓๒.)	๑) บทบาทของพระสงฆ์ คือ เป็นผู้นำทางปัญญามีจริยธรรมและวิถีชีวิตที่ประเสริฐ ๒) ให้คำแนะนำตักเตือนในสิ่งที่ถูกต้องแก่สังคม
กรมการศาสนา (๒๕๔๐, หน้า คำนำ.)	บทบาท คือ การทำตามอำนาจหน้าที่ที่กำหนด

๒.๑.๒ ทฤษฎีบทบาท (Role Theory)

ทฤษฎีบทบาท เป็นทฤษฎีที่เน้นว่ามนุษย์จะแสดงพฤติกรรมตามความคิดเห็นหรือทัศนคติที่เป็นผลมาจากความคาดหวังทางสังคมตามสถานภาพ ตำแหน่ง และเจ้าหน้าที่ทางสังคมของแต่ละบุคคลกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ บทบาทของแต่ละบุคคลเป็นผลมาจากปัจจัยทางจิตวิทยา ซึ่งได้แก่ ความคิดเห็นหรือทัศนคติส่วนบุคคล และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ตำแหน่งหน้าที่ และสถานภาพของบุคคลที่ประกอบด้วยความคาดหวังต่างๆ จากสังคม ซึ่งสรุปรวบรวมมาเป็นข้อสมมติฐานสำหรับการศึกษาค้นคว้าต่อไปนี้

ในแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทนี้ มีผู้ให้ความหมายของคำว่าบทบาทไว้หลายด้านด้วยกัน แต่โดยส่วนใหญ่ให้ความหมายไว้คล้ายๆ กันว่า "บทบาท คือ สิทธิและหน้าที่ของบุคคลแต่ละคนที่สังคมกำหนดขึ้นตามตำแหน่งที่บุคคลนั้นดำรงอยู่"

ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติงานในบทบาท ๑๐ บทบาทด้วยกัน ซึ่งสามารถจัดแบ่งออกได้เป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มบทบาทความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มบทบาทด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และกลุ่มบทบาทการตัดสินใจ

๑. บทบาทความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Roles) ได้แก่ บทบาทของความ เป็นหัวหน้าในเชิงสัญลักษณ์ (Figurehead role) เช่น ประธานในงานพิธีการต่างๆ บทบาทการ แสดงออกในฐานะผู้นำ (Leader) ได้แก่ การจูงใจ การอบรม การกระตุ้นจิตใจ และการรักษาระเบียบวินัยของผู้ใต้บังคับบัญชา ส่วนบทบาทสุดท้าย คือ บทบาทการประสานงานในกลุ่ม (Liaisonrole) ได้แก่ การกระทำการกิจกรรมซึ่งต้องสัมพันธ์กับบุคคลหรือกลุ่มที่อยู่ภายในและภายนอกองค์กรเช่น ผู้จัดการฝ่ายการตลาดขอข้อมูลด้านกำลังคนจากผู้จัดการฝ่ายบริหารทรัพยากรบุคคล ถือ

เป็นการติดต่อประสานงานกันภายในองค์กรแต่หากผู้จัดการฝ่ายการตลาดติดต่อสื่อสารกับพนักงานของบริษัทอื่น ก็ถือเป็นการประสานงานกันนอกองค์กร เป็นต้น

๒. บทบาทด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร (Information Roles) ผู้บริหารมีหน้าที่หรือบทบาทในการรับและเก็บรวบรวมข่าวสารจากในและนอกองค์กรของตน กระทำได้โดยการอ่านวารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ แล้วนำมาพูดคุยกับผู้บริหารคนอื่น ๆ เช่น องค์กรคู่แข่งชั้นมีการวางแผนอะไรในช่วงนี้ รัฐออกกฎหมายใหม่มีผลกระทบต่อบริษัทหรือไม่ เป็นต้น มินต์ซเบิร์ก (Mintzberg) เรียกบทบาทนี้ว่า บทบาทการตรวจสอบ (Monitor Role) ส่วนบทบาทแพร่กระจายข่าวสาร (Disseminator Role) ก็เป็นอีกบทบาทหนึ่งของผู้บริหารในการดำรงตนเปรียบเสมือนช่องทางที่ส่งต่อข่าวสารต่างๆ ไปยังสมาชิกในองค์กร และเมื่อถูกเชิญไปเป็นตัวแทนขององค์กรหรือสถาบันอื่นๆ ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนในฐานะบทบาทโฆษก (Spoken role) ขององค์กรด้วย

๓. บทบาทการตัดสินใจ (Decisional Roles) มินต์ซเบิร์ก (Mintzberg) ได้กำหนดบทบาทของผู้บริหารในด้านนี้ไว้ ๔ ประการ คือ บทบาทในฐานะผู้ประกอบการ (Entrepreneurs) คือ ผู้ดูแลโครงการใหม่ๆ ที่จะปรับปรุงการปฏิบัติงานขององค์กรให้ดีขึ้น บทบาทของผู้จัดการความวุ่นวายหรือปัญหาต่างๆ (Disturbance Handles) ที่เป็นปัญหาเกิดขึ้นอยู่นอกเหนือความคาดหมาย (Unforeseen Problems) บทบาทของผู้จัดสรรทรัพยากร (Resource Allocators) ในการรับผิดชอบกระจายทรัพยากรคน สิ่งของและเงินไปตามส่วนต่างๆ ขององค์กร และสุดท้าย คือบทบาทของผู้เจรจาต่อรอง (Negotiators) เพื่อทำหน้าที่ถกเถียงและเจรจาต่อรองกับกลุ่มอื่นๆ ซึ่งอาจจะเป็นสหภาพแรงงาน ผู้ถือหุ้น ฯลฯ ในการเพิ่มผลประโยชน์ให้กับองค์กรที่ตนเองทำงานอยู่^๘

การแสดงบทบาทของบุคคลว่าขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

๑. บทบาทที่สังคมคาดหวัง (Role Expectation) หมายถึง บทบาทที่สังคมคาดหวังให้บุคคลปฏิบัติตามความคาดหวังที่กำหนดโดยสังคมและสภาพที่บุคคลนั้นๆ ครองอยู่

๒. การรับรู้บทบาท (Role conception) หมายถึง การที่บุคคลรับรู้ในบทบาทของตนเองว่าควรจะมีบทบาทอย่างไร และสามารถจะมองเห็นบทบาทของตนเองได้ ตามการรับรู้ นั้น ซึ่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความต้องการของบุคคลนั่นเอง โดยที่การรับรู้ในบทบาทและความต้องการของบุคคลก็ขึ้นอยู่กับลักษณะฐานส่วนบุคคล ตลอดจนเป้าหมายใน ชีวิตและค่านิยมของบุคคลที่สวมบทบาทนั้น

^๘ Mintzberg, (Strategy Process : Concepts, Contexts), Cases 3rd ed, (New Jersey : Prentice-Hall, 1996), pp. 80-81.

๓.การยอมรับบทบาทของบุคคล (Role Acceptation) จะเกิดขึ้นเมื่อความสอดคล้อง ของบทบาทตามความคาดหวังของสังคมและบทบาทที่ตนรับอยู่ การโดยยอมรับบทบาท เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเข้าใจในบทบาทและการสื่อสารระหว่างสังคมและบุคคลนั้น ทั้งนี้ก็เพราะบุคคลจะไม่ได้ยินดี ยอมรับบทบาทเสมอไป แม้ว่าจะได้รับการคัดเลือกจากสังคมให้รับตำแหน่ง และมีบทบาทหน้าที่ปฏิบัติตาม เพราะถ้าหาก บทบาทที่ได้รับนั้นทำให้ได้รับผลเสียหายหรือเสียประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าขัดแย้ง กับความต้องการ (role conflict) หรือค่านิยมของบุคคลนั้น ผู้ครองตำแหน่งอยู่ กลับพยายามหลีกเลี่ยงบทบาทนั้น ไม่ยอมรับบทบาทนั้น ๆ

๔.การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของบุคคล (Role Performance) เป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพที่แสดงออกจริง (actual role) ซึ่งอาจเป็นการแสดงบทบาทตามที่สังคม คาดหวัง หรือเป็นการแสดงบทบาทตามการรับรู้และตามความคาดหวังของตนเอง การที่ บุคคลใดจะปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ได้ดีเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับระดับการยอมรับบทบาท นั้น ๆ ของบุคคลที่ได้ครองตำแหน่งนั้นอยู่ เนื่องจากความสอดคล้องกับบทบาทตามความ คาดหวังของสังคมและการรับรู้บทบาทของตนเอง^๙

สรุปได้ว่า บทบาท หมายถึงพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล ซึ่งอยู่ในฐานะหรือตำแหน่ง หรือมีสถานภาพอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งสังคมได้กำหนดให้มีหน้าที่ต้องปฏิบัติ บทบาท และสถานภาพ เป็นสิ่งที่ควบคู่กัน นั่นคือสถานภาพจะกำหนดว่าบุคคลนั้นๆ มีหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างไร ดังตาราง ๒.๒

ตารางที่ ๒.๒ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีบทบาท

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
Mintzberg (1996, p. 80-81.)	๑) บทบาทความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ๒) บทบาทด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ๓) บทบาทการตัดสินใจ
Allport, Gordon, (1973, p. 181-184.)	๑) บทบาทที่สังคมคาดหวัง ๒) การรับรู้บทบาท ๓) การยอมรับบทบาทของบุคคล ๔) การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของบุคคล

^๙ Allport, Gordon, *Personality : A psychological interpretation*, (New York : Holt, 1973), pp. 181-184.

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

๒.๒.๑ ความหมายของการบริหาร

การบริหารเป็นกิจกรรมของสังคมมนุษย์ เกิดขึ้นมาควบคู่กับการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นกระบวนการที่ช่วยให้สังคมมนุษย์ดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุข โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้กิจกรรมหรืองานบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในทางทฤษฎีได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า “การบริหาร” ไว้มากมายหลายแนวคิด ดังนี้

ในปัจจุบันมีคำศัพท์ที่ใช้อยู่สองคำ คือ การบริหาร (Administration) และ การจัดการ (Management) ทั้งสองคำมีความหมายใกล้เคียงกัน แต่นิยมใช้ต่างสถานการณ์กันกล่าวคือ “การบริหาร” มักใช้กับการบริหารกิจการสาธารณะ หรือการบริหารราชการ ส่วนคำว่า “การจัดการ” มักใช้กับการบริหารธุรกิจเอกชน เนื่องจากการศึกษาเป็นกิจการที่มุ่งประโยชน์สาธารณะและจัดเป็นส่วนหนึ่งของราชการ เราจึงใช้คำว่า การบริหารการศึกษา ซึ่งการบริหาร หมายถึง บริการประเภทหนึ่งที่ช่วยให้กลุ่มบุคคลร่วมกันทำภารกิจได้บรรลุตามเป้าหมาย^{๑๐} นอกจากนี้การบริหารยังหมายถึงภาระหน้าที่ของผู้นำของกลุ่ม ซึ่งจะต้องจัดการทำให้ทรัพยากรทั้งที่เป็นตัวคน และวัสดุสามารถประสานเข้าด้วยกันเพื่อร่วมกันทำงานเป็นองค์กรที่มีประสิทธิภาพได้ และขณะเดียวกันจะต้องจัดการนำองค์การให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมภายนอกได้อย่างดีที่สุด^{๑๑} สำหรับการบริหารในความคิดเห็นของ George R. Terry ได้กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การดำเนินงานตามลำดับขั้นอันประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การอำนวยการ (Actuating) และการควบคุม (Controlling) เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยอาศัยคนและทรัพยากรอื่น^{๑๒} เป็นกระบวนการจัดการระบบและการแก้ไขปัญหาโดยใช้แนวทางบวก (Positive Approach) เพื่อให้สังคมได้รับผลประโยชน์ที่เป็นธรรม การจัดระบบต้องอาศัยโครงสร้างทางการเมืองและการศึกษาเข้ามาเป็นตัวแปร^{๑๓} เป็น

^{๑๐}กมล ภูประเสริฐ และคณะ, การบริหารและการจัดการวัดผลและประเมินผลการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕), หน้า ๕.

^{๑๑}ธงชัย สันติวงษ์, องค์การและการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗), หน้า ๒๖.

^{๑๒}ธนจรัส พูนสิทธิ์, การจัดการองค์การและการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๒๐.

^{๑๓}บุญทัน ดอกไธสง, การจัดการองค์การ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๙๗.

การกำหนดแนวทาง หรือนโยบาย การสั่งการ การอำนวยการ การสนับสนุน และการตรวจสอบ ให้ผู้ปฏิบัติสามารถดำเนินงานให้ได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ^{๑๔}

การบริหาร คือ ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น^{๑๕} การใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรการศึกษา (Administration Resource) มาประกอบการตามกระบวนการบริหาร (Process of Administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๖} การบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ เป็นสาขาวิชาที่มีการจัดระเบียบอย่างมีระบบ คือมีหลักการ กฎเกณฑ์ และทฤษฎี ที่พึงเชื่อถือได้ อันเกิดจากการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อประโยชน์ในการบริหารงานโดยลักษณะเช่นนี้การบริหารจึงเป็นศาสตร์ (Science) ซึ่งเป็นศาสตร์ทางสังคม ที่อยู่กลุ่มเดียวกับวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยา และรัฐศาสตร์ แต่ถ้าพิจารณาการบริหารในลักษณะของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ และทักษะของผู้บริหารแต่ละคนที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้ หลักการและทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ และสิ่งแวดล้อมแล้ว การบริหารก็จะมีลักษณะเป็นศิลป์ (Arts)^{๑๗} การใช้บุคคลอื่นร่วมกับปัจจัยในการจัดการ เพื่อให้กิจกรรมดำเนินไปได้ตามวัตถุประสงค์ และสนองตอบความคาดหวัง และจัดโอกาสให้บุคคลเหล่านั้นมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน^{๑๘} การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น ความหมายนี้เป็นการระบุว่าผู้บริหารไม่ได้ลงมือทำงานด้วยตัวเองแต่ทำงานโดยการสั่งให้คนอื่นทำ และการบริหารคือกิจกรรมในการใช้ทรัพยากรขององค์การให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตามความหมายนี้ การบริหารได้แก่ กิจกรรมในการวางแผน การจัดองค์การ การจูงใจ และการควบคุมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรวัตถุให้บรรลุเป้าหมายขององค์การด้วยดี^{๑๙} การขับเคลื่อนงานภายในองค์กรให้เดินไปข้างหน้าโดยอาศัยผู้อื่นด้วยการเป็นผู้นำ

^{๑๔} มัลลิกา ต้นสอน, **การจัดการยุคใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : เอกซเปอร์เน็ท จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐.

^{๑๕} Don Hellriegel, **Management** (third edition, Addison - Wesley Publishing Company. Inc., 1982), p.6.

^{๑๖} อีระรัตน์ กิจจักษ์, **เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา**, (เพชรบูรณ์ : คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑.

^{๑๗} จันทนาณี สงวนนาม, **เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง**, (ม.ท.ป, ๒๕๓๖), หน้า ๔.

^{๑๘} สัมพันธ์ ภูไพบูลย์, **องค์การและการจัดการ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : พิกษ์อักษร, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖.

^{๑๙} เสนาะ ดิยาวี ศ., **หลักการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑.

(Leadership), การแนะแนว (Guiding), และการกระตุ้น (Motivative), ความเพียรของผู้อื่นเพื่อสู่เป้าหมายขององค์กร และยังรวมไปถึงการให้กำลังใจ (Inspiring), การสื่อสาร (communicating), การวางแผน(Planning), และการจัดการ (Management)^{๒๐} การใช้ศาสตร์และศิลป์การนำเอาทรัพยากรการบริหาร (Administrative Resource) มาประกอบกันตามกระบวนการบริหาร (Process of Administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ และเห็นว่าการบริหารมีลักษณะเด่นเป็นสากลอยู่หลายประการ^{๒๑} คือ

- ๑) การบริหารย่อมมีวัตถุประสงค์
 - ๒) การบริหารอาศัยปัจจัยบุคคลเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ
 - ๓) การบริหารต้องใช้ทรัพยากรการบริหารเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน
 - ๔) การบริหารมีลักษณะการดำเนินการเป็นกระบวนการ
 - ๕) การบริหารเป็นการดำเนินการร่วมกันของกลุ่มบุคคล
 - ๖) การบริหารอาศัยความร่วมมือ ร่วมใจของบุคคล ฉะนั้น จึงต้องอาศัยความร่วมมือ (Collective Mind) เพื่อให้เกิดความร่วมมือของกลุ่ม (Group Cooperation) อันจะนำไปสู่พลังรวมกลุ่ม (Group Effort) ในอันที่จะทำให้ภารกิจบรรลุวัตถุประสงค์
 - ๗) การบริหารมีลักษณะการร่วมมือกันดำเนินการอย่างมีเหตุผล
 - ๘) การบริหารมีลักษณะเป็นการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้
- การบริหารไม่มีตัวตน (Intangible) แต่มีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์

การบริหาร คือ กิจกรรมต่างๆที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาทำงานร่วมมือกันดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่งหรือ หลายๆอย่างร่วมกัน โดยประกอบไปด้วยส่วนต่างๆ ดังนี้

- ๑) บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป
- ๒) ต้องมีการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน
- ๓) ต้องมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ในการกระทำร่วมกันเด่นชัด
- ๔) วัตถุประสงค์นั้นๆต้องตรงกันในหมู่บุคคลผู้ร่วมกระทำ^{๒๒}

^{๒๐}E.N. Chapman, **Supervisor Survival Kit**, (second edition, California : Science Research Associates Inc.,1995), p.3.

^{๒๑}สมพงษ์ เกษมสิน, **การบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๔๑.

^{๒๒}บรรจบ เนียมมณี, **หลักการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๓), หน้า ๒๖๑.

การบริหาร เป็นกระบวนการของการวางแผนการจัดองค์การ และสั่งการควบคุมกำกับตลอดจนพยายามของสมาชิกขององค์การและใช้ทรัพยากรอื่น ๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้^{๒๓}

ลักษณะที่สำคัญของการบริหาร การบริหารมีลักษณะสำคัญ ๘ ประการ ดังนี้

๑) การบริหารเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่ง มิใช่บุคคลหนึ่งบุคคลใดหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ถ้าจะกล่าวถึงบุคคลผู้ทำหน้าที่บริหารนั้นก็เรียกว่าผู้บริหาร

๒) การบริหารเป็นงานที่จุดหมายทั้งนี้หมายความว่า ในการบริหารงานนั้นจำเป็นต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์หรือจุดหมายไว้ก่อน ไม่ว่าจะกำหนดไว้อย่างชัดเจนหรือไม่ก็ตามส่วนการบริหารนั้นจะเป็นแนวทางในการดำเนินงานให้สำเร็จตามจุดหมาย

๓) การบริหารเป็นแนวทางสำคัญที่มีอิทธิพลต่อสังคมภายใน และภายนอกองค์กรดังเช่น ถ้าผู้บริหารต้องการจะปรับปรุงวิธีปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ก็อาจได้โดยการจัดหาเครื่องจักรเครื่องมืออันทันสมัยมาใช้ จัดการฝึกอบรมคนงานให้มีความสามารถยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นผลดีต่อองค์กรและผู้ปฏิบัติงานด้วย ตัวอย่างผลกระทบต่อสังคมภายนอกเป็นต้นว่า ถ้าองค์กรนั้น ๆ มีนโยบายที่จะทำประโยชน์ต่อสังคม เช่น ส่งเสริมการศึกษาในชุมชนโดยให้ทุนการศึกษาหรือ บริจาคเงินก่อสร้างโรงเรียนก็นับว่าองค์กรนั้นมีส่วนช่วยพัฒนาสังคมภายนอกองค์กรหรือองค์กรบางแห่งอาจไม่นำพาต่อความเดือดร้อนรำคาญ ซึ่งองค์กรของตนก่อขึ้น เช่น สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นผลของการบริหารอันมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

๔) การบริหารเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสามารถของกลุ่มคนธุรกิจก่อตั้งขึ้น เพื่อดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์โดยกลุ่มคน มิใช่เป็นความสามารถของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพียงบุคคลเดียวเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะว่าคนเราย่อมมีขอบเขตความสามารถจำกัด ทั้งด้านกำลังกาย กำลังสมองและเวลา จึงจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจจากบุคคลมาช่วยกัน

๕) การบริหารจะได้รับผลสำเร็จด้วยดีก็แต่โดยการร่วมแรงร่วมใจของบุคคลอื่นๆ นอกเหนือไปจากเจ้าของธุรกิจ ทั้งนี้เนื่องจากบรรดาเจ้าของ เช่น ผู้ถือหุ้นอาจไม่มีเวลาหรือความสามารถในการบริหารจึงต้องจัดหาผู้อื่นที่มีความสามารถในการบริหารจึงต้องจัดหาผู้อื่นที่มีความสามารถในการบริหารให้มาบริหารในองค์กร

๖) การบริหารจะดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพได้ก็แต่โดยการใช้ความรู้ความชำนาญและการฝึกฝนอบรมทางด้านบริหารมาโดยเฉพาะ จึงเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าการบริหารเป็นวิชาชีพ

^{๒๓} สมยศ นาวิการ, การบริหารเชิงกลยุทธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๔๔), หน้า ๗๘.

อย่างหนึ่ง ผู้บริหารโดยเฉพาะผู้บริหารสูงสุดไม่จำเป็นต้องมีความรู้ทางเทคนิคในการปฏิบัติโดยตรง แต่ผู้บริหารจะต้องมีความรู้ความชำนาญในการบริหารอันอันได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ ฯลฯ

๗) การบริหารเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตนไม่สามารถมองเห็นได้ แต่สิ่งที่จะแสดงให้เห็นว่า การบริหารดำเนินไปอย่างไร ได้ผลดีหรือไม่เพียงใดนั้น ก็คือผลงาน เพราะว่าผลงานจะเป็นเครื่องวัดความสามารถทางการบริหาร

๘) เจ้าของธุรกิจไม่จำเป็นต้องทำหน้าที่ผู้บริหารเสียเองโดยทั่วไปแล้ว (ยกเว้นองค์กรขนาดเล็ก) คณะผู้บริหารมักจะเป็นกลุ่มบุคคลอื่นๆที่มีความสามารถทางการบริหารทำหน้าที่ในนามของเจ้าของธุรกิจ

สรุปได้ว่า คำว่า การบริหาร มีความหมายได้หลายนัย ขึ้นอยู่กับว่า จะพิจารณาการบริหารจากแง่มุมใด ส่วนใหญ่จะพิจารณาว่า การบริหารเป็นกิจกรรมหรือมีะนั้นก็เป็นกระบวนการ อย่างไรก็ตามการบริหารจะอาศัยแต่ศาสตร์เพียงอย่างเดียวไม่ได้ แต่ต้องอาศัยศิลป์ควบคู่ไปด้วย คือต้องสามารถประยุกต์ความรู้ต่างๆ ทางการบริหารให้เข้ากับสถานการณ์ที่เป็นจริง และก่อให้เกิดความคุ้มค่าในทุกๆ ด้าน ดังตารางที่ ๒.๓

ตารางที่ ๒.๓ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับความหมายของการบริหาร

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
กมล ภู่งประเสริฐ และคณะ, (๒๕๓๕, หน้า ๕)	การบริหาร หมายถึง บริการประเภทหนึ่งที่ช่วยให้กลุ่มบุคคลร่วมกันทำภารกิจได้บรรลุตามเป้าหมาย
ธงชัย สันติวงษ์, (๒๕๓๗, หน้า ๒๖.)	การบริหาร หมายถึงภาระหน้าที่ของผู้นำของกลุ่ม ซึ่งจะต้องจัดการทำให้ทรัพยากรทั้งที่เป็นตัวคน และวัสดุสามารถประสานเข้าด้วยกัน
ธนจรส พุนสีทธิ, (๒๕๔๑, หน้า ๒๐.)	ได้อ้างถึงความหมายของการบริหารในความคิดเห็นของ George R. Terry ได้กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การดำเนินงานตามลำดับขั้นอันประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การอำนวยการ และการควบคุม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยอาศัยคนและทรัพยากรอื่น
บุญทัน ดอกไธสง, (๒๕๓๗, หน้า ๙๗.)	การบริหาร หมายถึง กระบวนการจัดการระบบและการแก้ไขปัญหาโดยใช้แนวทางบวกเพื่อให้สังคมได้รับผลประโยชน์ที่เป็นธรรม

มัลลิกา ต้นสอน, (๒๕๔๔, หน้า ๑๐.)	การบริหาร หมายถึงการกำหนดแนวทาง หรือนโยบาย การสั่งการ การอำนวยการ การสนับสนุน และการตรวจสอบ ให้ผู้ปฏิบัติสามารถดำเนินงานให้ได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ
Don Hellriegel, (1982, p.6.)	Management หมายถึง ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น
ธีระรัตน์ กิจจักษ์, (๒๕๔๒, หน้า ๑๑.)	การบริหาร คือ การใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรการศึกษา มาประกอบการตามกระบวนการบริหาร ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ
จันทราณี สงวนนาม, (๒๕๓๖, หน้า ๔.)	การบริหาร คือ การใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรการศึกษา มาประกอบการตามกระบวนการบริหาร ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ
สัมพันธ์ ภูโพบูลย์, (๒๕๔๒, หน้า ๑๖.)	การบริหาร หมายถึง ศิลปะในการใช้บุคคลอื่นร่วมกับปัจจัยในการจัดการ เพื่อให้กิจกรรมดำเนินไปได้ตามวัตถุประสงค์ และสนองตอบความคาดหวัง และจัดโอกาสให้บุคคลเหล่านั้นมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน
เสนาะ ตีเยาว์ ศ., (๒๕๔๖, หน้า ๑.)	การบริหาร คือ กิจกรรมในการวางแผน การจัดองค์การ การจูงใจ และการควบคุมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรวัตถุให้บรรลุเป้าหมายขององค์การด้วยดี
E.N. Chapman, (1995, p.3.)	การบริหาร หมายถึง การขับเคลื่อนงานภายในองค์กร ให้เดินไปข้างหน้าโดยอาศัยผู้อื่นด้วยการเป็นผู้นำ, การแนะแนว, และการกระตุ้น, ความเพียรของผู้อื่น เพื่อสู่เป้าหมายขององค์กร และยังรวมไปถึงการให้กำลังใจ, การสื่อสาร, การวางแผน, และการจัดการ
สมพงษ์ เกษมสิน, (๒๕๒๖, หน้า ๔๑.)	การบริหาร คือ การใช้ศาสตร์และศิลปะการนำเอาทรัพยากรการบริหาร มาประกอบกันตามกระบวนการ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

บรรจบ เนียมมณี, (๒๕๒๓, หน้า ๒๖๑.)	การบริหารคือ กิจกรรมต่างๆที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาทำงานร่วมมือกันดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่งหรือ หลายๆอย่างร่วมกัน
สมยศ นาวิการ, (๒๕๔๔, หน้า ๗๘.)	การบริหาร เป็นกระบวนการของการวางแผนการจัดองค์การ และสั่งการควบคุมกำกับตลอดจนพยายามของสมาชิกขององค์การและใช้ทรัพยากรอื่น ๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้

๒.๒.๒ ความสำคัญของการบริหาร

การบริหารเป็นปัจจัยสำคัญที่มีความจำเป็นและน่าศึกษาอย่างยิ่ง โดยเฉพาะพิจารณาในฐานะที่เราเป็นสมาชิกของสังคมแท้จริงแล้วบทบาทและความสำคัญของการบริหารนั้นมีควบคู่มากับการยอมรับและการดำรงชีพของมนุษย์ทีเดียว เพราะเมื่อมนุษย์รวมกันอยู่เป็นหมู่เป็นกลุ่มมีหัวหน้าปกครองบังคับบัญชา มีการแบ่งงานกันทำตามลักษณะความรู้ความสามารถมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ในระหว่างพวกและเผ่าเดียวกัน โดยมีจารีตประเพณีและวัฒนธรรมเป็นเครื่องกำกับควบคุมพฤติกรรมของกลุ่มชนเหล่านั้น เมื่อกลุ่มสังคมขยายตัวเติบโตขึ้น มีความซับซ้อนมากขึ้น มนุษย์ก็เริ่มสร้างและวางระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับต่างๆ ขึ้น โดยเรียนรู้จากประสบการณ์และความเชื่อถือ ทั้งนี้ก็โดยมุ่งหวังที่จะให้เกิดความสำเร็จเรียบร้อยขึ้นในองค์การและเกิดความสงบสุขขึ้นในสังคมนั้น อาจสรุปถึงความเจริญเติบโตและความสำคัญของการบริหารได้ดังนี้ คือ

๑.การบริหารนั้นได้เจริญเติบโตควบคู่มากับการดำรงชีพของมนุษย์และเป็นสิ่งช่วยให้มนุษย์ดำรงชีพอยู่ร่วมกันได้อย่างผาสุก

๒.จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นผลทำให้องค์การต่างๆ ต้องขยายงานด้านบริหารให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

๓.การบริหารเป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคม ความก้าวหน้าทางวิทยาการ (Technology) ในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านอุตสาหกรรม ทำให้การบริหารเกิดการเปลี่ยนแปลงและก้าวหน้าอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น

๔.การบริหารเป็นมรรควิธีที่สำคัญในอันที่จะนำสังคมและโลกไปสู่ความเจริญก้าวหน้า

๕.การบริหารจะช่วยชี้ให้ทราบถึงแนวโน้มทั้งในด้านความเจริญและความเสื่อมของสังคมในอนาคต

๖.การบริหารมีลักษณะเป็นการทำงานร่วมกันของกลุ่มบุคคลในสังคมนั้น ความสำเร็จของการบริหารจึงขึ้นอยู่กับปัจจัยสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมทางการเมือง (Political socio-cultural factor environment) อยู่เป็นอันมาก

๗.การบริหารมีลักษณะต้องใช้การวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องมือ ซึ่งนักบริหารจำต้องคำนึงปัจจัยแวดล้อมต่างๆ และการวินิจฉัยสั่งการนี้เองที่เป็นเครื่องแสดงให้ทราบถึงความสามารถของนักบริหารและความเติบโตของการบริหาร

๘.ชีวิตประจำวันของมนุษย์ไม่ว่าในสำนักงานหรือในครอบครัวย่อมมีส่วนเกี่ยวพันกับการบริหารอยู่เสมอ ดังนั้น การบริหารจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจและจำเป็นต่อการที่จะดำรงชีพอย่างฉลาด

๙.การบริหารกับการเมืองเป็นสิ่งที่คู่กัน ไม่อาจแยกจากกันได้โดยเด็ดขาด ดังที่กล่าวกันว่า “การเมืองกับการบริหารนั้นเปรียบเสมือนคนละด้านของเหรียญอันเดียวกัน (Politics and administration are the two sides of a single coin)” ฉะนั้นการศึกษาวิชาบริหาร จึงต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมทางการเมืองด้วย^{๒๔}

๒.๒.๓ กระบวนการบริหาร

กระบวนการบริหาร (Process of Administration) หรือการประกอบการในทางบริหารนี้ ได้มีผู้ให้ความเห็นถึงลำดับขั้นที่สำคัญของกระบวนการบริหารไว้แตกต่างกัน บางท่านเห็นว่าน่าจะต้องประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การอำนวยการ (Directing) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุมงาน (Controlling) เป็นต้น จากแนวความคิดที่จะหาวิธีการที่ดีที่สุดในการบริหารงานนี้เอง ศาสตราจารย์ Luther Gulick และศาสตราจารย์ Lyndall Urwick ได้สรุปกระบวนการบริหารไว้ใน “Papers on the Science of Administration” ในปี ๑๙๓๗ ว่า กระบวนการบริหารย่อมประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ ๗ ประการ หรือที่เรียกกันย่อๆ ว่า “POSDCoRB Model” ซึ่งอธิบายตามความหมายได้ดังนี้

๑. P = Planning หมายถึง การวางแผนงาน ซึ่งจะต้องคำนึงถึงนโยบาย (Policy) ทั้งนี้เพื่อให้แผนงานที่วางขึ้นไว้มีความสอดคล้องต้องกันในการดำเนินงาน แผนเป็นเรื่องเกี่ยวกับการใช้ความรู้ในทางวิทยาการและวิจารณ์เหตุการณในอนาคต แล้วกำหนดวิธีการโดยถูกต้องอย่างมีเหตุผล เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปโดยถูกต้องและสมบูรณ์ อีกนัยหนึ่ง การวางแผนเป็นการวางแผนโครงการว่ามีหลักการและวัตถุประสงค์อะไรบ้าง การดำเนินโครงการจะทำเมื่อไร ควรมีใครเข้าร่วมโครงการ จะได้วัสดุอุปกรณ์และงบประมาณเท่าไร จากที่ใด ระยะเวลาที่ดำเนินโครงการ และ

^{๒๔} สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : ไทยพัฒนการพิมพ์ธนบุรี, ๒๕๑๘), หน้า ๑๑-๑๒.

ผลที่คาดว่าจะได้รับเมื่อเสร็จสิ้นโครงการแล้ว เช่นจะวางแผนโครงการการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา ก็ควรกำหนดแผนการว่าจะเน้นทางด้านใดก่อน โครงการอื่นที่ตามมาหลังจากนั้นจะใช้เวลาและทรัพยากรอะไรบ้างหรือถ้าจะวางแผนการจัดบริการด้านสุขภาพของสถาบันก็ควรกำหนดช่วงเวลาว่าเดือนไหนจะทำอะไรจึงจะเหมาะสมกับระยะเวลาหรือฤดูกาล ควรทำกิจกรรมประเภทใดก่อน หรือหลัง เป็นต้น

๒. O = Organizing หมายถึงการจัดส่วนราชการหรือองค์การ ซึ่งในการศึกษาบางแห่งก็พิจารณา รวมไปถึงการปฏิบัติงานหรือวิธีการจัดการ ด้วยเรื่องการจัดแบ่งส่วนงานนี้จะต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับการปฏิบัติงาน เช่น การจัดแบ่งงาน (Division of work) เป็น กรม กอง แผนก โดยอาศัยปริมาณ นอกจากนี้การจัดการเป็นวิธีการรวบรวมทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่เข้าด้วยกันเพื่อปฏิบัติงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการบริหาร การจัดรวบรวมบุคลากรและวัสดุอุปกรณ์ที่จะช่วยดำเนินงานและสนับสนุนงานให้ได้มากที่สุดก่อนที่จะลงมือทำงาน^{๒๕} คุณภาพของงาน หรือจัดตามลักษณะของงานเฉพาะอย่าง (Specialization) ก็ได้ นอกจากนี้อาจพิจารณาในแง่ของการควบคุม (Control) และหรือพิจารณาในแง่หน่วยงาน เช่น หน่วยงานหลัก (Line) หน่วยงานที่ปรึกษา (Staff) หรือบ้างก็แยกเรียกเป็นหน่วยงานหลัก (Line) หน่วยแนะนำหรือที่ปรึกษา (Staff) และหน่วยงานช่วยเหลือหน่วยงานอนุกร (Auxiliary) เป็นต้น

นอกจากนี้ ในการศึกษาเรื่องการจัดองค์การนี้ยังได้ศึกษาถึงการแก้ไขอุปสรรคข้อขัดข้องตลอดจนการปรับปรุงองค์การบริหาร (Administrative reorganization) ได้ดีขึ้นด้วย

๓. S = staffing หมายถึงการจัดหาบุคคลและเจ้าหน้าที่มาปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับการจัดแบ่งหน่วยงานที่แบ่งไว้หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งหมายถึงการจัดเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล เพื่อให้ได้บุคคลที่มีความรู้ความสามารถมาปฏิบัติงานให้เหมาะสม (Competent man for competent job) กับรวมถึงการที่จะเสริมสร้างและธำรงสัมพันธภาพในการทำงานของคนงานและพนักงานด้วย

เรื่องเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลนี้ ได้มีผู้ให้ความหมายไว้อย่างกว้างๆ ว่า “การบริหารงานบุคคลนั้นเป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับการวางนโยบายการวางแผน โครงการ ระเบียบและวิธีดำเนินงานเกี่ยวกับตัวบุคคลหรือเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในองค์การใดองค์การหนึ่งเพื่อให้ได้มาและได้ใช้ประโยชน์ตลอดจนการบำรุงรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรด้านมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพและมีปริมาณเพียงพอเพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย” กระบวนการที่ว่านี้จึงรวมหน้าที่ต่างๆ ทั้งหมดนับแต่การสรรหา และรับคนเข้าทำงาน จนกระทั่งออกจากงานไป เมื่อเราจะกำหนดกรอบให้กว้างขึ้น

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

การจัดคนเข้าทำงานเป็นการรวบรวมผู้ปฏิบัติงาน ผู้เชี่ยวชาญ และผู้สนับสนุน ให้มาร่วมเป็นคณะทำงาน เช่น การรวบรวมคณะทำงานในโครงการสุขภาพ ก็จะรวบรวมคณะกรรมการบริหารงาน คณะกรรมการทำงาน และคณะที่ปรึกษาหรือสนับสนุนงานด้านสุขภาพมาดำเนินการ โดยค้นหาและรวบรวมผู้ที่มีความรู้ความสามารถที่จะช่วยทำงานในโครงการให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด

๔. D = Directing หมายถึงการศึกษาวิธีอำนวยการ รวมทั้งการควบคุมงานและนิเทศงาน ตลอดจนคิดปะในการบริหารงาน เช่น ภาวะผู้นำ (Leadership) มนุษยสัมพันธ์ (Human relation) และการจูงใจ (Motivation) เป็นต้น

การอำนวยการให้ที่นี้รวมถึงการวินิจฉัยสั่งการ (Decision-making) ซึ่งเป็นหลักอันสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งของการบริหารงานและขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้บังคับบัญชาหรือหัวหน้างานมาก เหตุกว่า การที่จะอำนวยการให้ภารกิจดำเนินไปด้วยดีได้ จำต้องมีการตัดสินใจที่ดี การวินิจฉัยสั่งการในด้านการบริหารยุคปัจจุบันได้นำเอาเทคนิค และวิทยาการสมัยใหม่มาช่วยด้วยเป็นอันมาก อันเป็นผลทำให้การวินิจฉัยสั่งการได้ถูกต้องแม่นยำ และรวดเร็วยิ่งขึ้น อีกอย่างหนึ่ง การสั่งงาน การวินิจฉัย ตลอดจนการควบคุมงาน เพื่อให้งานนั้นดำเนินการไปตามแผนและวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ตั้งแต่ต้น ผู้บริหารจะต้องควบคุมแนะนำและติดตามการปฏิบัติงานของโครงการอยู่ตลอดเวลา

๕. CO = Coordinating หมายถึงความร่วมมือประสานงาน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและราบรื่น ศึกษาหลักเกณฑ์และวิธีการที่จะช่วยให้การประสานงานดีขึ้น เพื่อช่วยแก้ปัญหาข้อขัดข้องในการทำงานและการปฏิบัติงานราชการ การร่วมมือประสานงานเป็นเรื่องที่มีความสำคัญในการบริหารราชการ เพราะเป็นกิจวัตรประจำวันที่จะต้องพึงกระทำในการปฏิบัติราชการและเป็นสิ่งที่มีอยู่ในทุกระดับของงาน การร่วมมือประสานงานเป็นหน้าที่ของผู้บังคับบัญชาที่จะต้องจัด ให้มีขึ้นในหน่วยงานของคน เพราะเป็นปัจจัยสำคัญในอันที่จะช่วยให้เกิดความสำเร็จบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ

เมื่อกล่าวถึงการประสานงานแล้ว อีกเรื่องหนึ่งที่ควรได้กล่าวถึงเพราะมีความสำคัญ และเป็นสิ่งคู่กันประดุจคนกับเงา สิ่งนั้นคือ การติดต่อสื่อสาร (Communication) เพราะการติดต่อสื่อสารที่ดีจะช่วยให้เกิดการประสานงานที่ดีและทำให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การประสานงานของคนและหน่วยงานต่าง ๆ ของแต่ละฝ่ายแต่ละแผนกให้มีการร่วมมือร่วมใจกัน ทำงานให้สอดคล้องกันอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การประสานงานกันระหว่างหมวดวิชาการประสานงานกับสายวิทยาศาสตร์เพื่อให้การเรียนการสอนสอดคล้องกัน ฝ่ายจัดดำเนินการด้านจัดสิ่งแวดล้อมก็ประสานงานกับอาคารสถานที่ เป็นต้น

๖. R = Reporting หมายถึงการรายงานผลการปฏิบัติ ตลอดจนรวมถึงการประชาสัมพันธ์ (Public relations) ที่จะต้องแจ้งให้ประชาชนทราบด้วย อันที่จริงการรายงานนี้มีความสัมพันธ์กับการติดต่อสื่อสาร (Communication) อยู่มาก การรายงานโดยทั่วไปหมายถึงวิธีการของสถาบันในส่วนที่เกี่ยวกับการให้ข้อเท็จจริงหรือข้อมูลแก่ผู้สนใจมาติดต่อสอบถามผู้บังคับบัญชาและหรือผู้ร่วมงาน ฯลฯ ความสำคัญของรายงานนั้นอยู่ที่จะต้องตั้งอยู่บนรากฐานของความจริง เพราะถือว่าการรายงานผลของงานต่อองค์การหรือต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จะเป็นด้วยวาจาหรือลายลักษณ์อักษรก็ตาม เพื่อแสดงผลดี ผลเสียที่ได้รับ ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติ เพื่อจะได้หาทางปรับปรุงแก้ไข เช่น ครูใหญ่ ก็อาจจะรายงานผลของโครงการสุขภาพต่อคณะกรรมการสุขภาพประจำสถาบันคณะกรรมการสุขภาพประจำสถาบัน ก็อาจจะรายงานผลของโครงการต่อไปยังคณะกรรมการสุขภาพประจำจังหวัด

๗. B = Budgeting หมายถึงการงบประมาณโดยศึกษาให้ทราบถึงระบบและกรรมวิธีในการบริหารเกี่ยวกับงบประมาณและการเงิน ตลอดจนการใช้วิธีการงบประมาณเป็นแผนงาน เป็นเครื่องมือในการควบคุมงาน วิธีการบริหารงบประมาณโดยทั่วไปมักดำเนินหมุนเวียนคล้ายคลึงกัน อย่างเป็นที่เรียกว่า “วงจรงบประมาณ” (Budget cycle) ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

ก.การเตรียมงบประมาณและการเสนอขออนุมัติ (Executive Preparation and Submission)

ข.การพิจารณาให้ความเห็นของฝ่ายนิติบัญญัติ (Legislative authority)

ค.การดำเนินการ (Execution)

ง.การตรวจสอบ (Audit)

ในปัจจุบันจะเห็นว่าระบบการงบประมาณมีทั้งในงบและนอกงบและงบประมาณหรือเงินที่จะใช้ในโครงการ การกำหนดค่าใช้จ่ายที่จะใช้และคาดว่าจะหาแหล่งหรือทางงบประมาณมาจากไหนให้เพียงพอกับค่าใช้จ่าย การแจกแจงค่าใช้จ่ายของฝ่ายต่างๆ จะใช้จ่ายด้านใดเป็นจำนวนเท่าใด^{๒๖}

นอกจากลำดับขั้นตอน กระบวนการบริหารตามแนว POSDCoRB Model ที่กล่าวมาแล้วนี้ ยังมีผู้เสนอว่ากระบวนการบริหารนั้นน่าจะเพิ่ม นโยบาย (Policy) และอำนาจหน้าที่ (Authority) เข้าไปด้วยโดยเรียกย่อๆ ว่า PAPOSDCoRB ซึ่งในกรณีนี้อาจพิจารณาได้ว่า แผนงาน (Planning) ตามแนวเสนอของศาสตราจารย์ Luther Gulick และศาสตราจารย์ Lyndall Urwick นั้นน่าจะได้รวมนโยบาย (Policy) เข้าไว้ด้วยแล้ว ส่วนอำนาจหน้าที่นั้นก็ควรจะรวมไว้ในเรื่องการจัดตั้งองค์การ เพราะการบรรจุแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ให้มีตำแหน่งหน้าที่ใดๆ ย่อมจะต้องมีอำนาจหน้าที่อยู่ด้วยแล้ว แต่ถ้า

^{๒๖} ขวลิท พุทรวงศ์, การบริหารในวงการสุขภาพในสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรินต์ริ่ง เฮาส์, ๒๕๒๘), หน้า ๘-๑๑.

จะแยกพิจารณาอำนาจหน้าที่ในลักษณะของทรัพยากรการบริหาร ก็จะเห็นเด่นชัดว่าอำนาจหน้าที่เป็นปัจจัยที่สำคัญในการบริหารเป็นอันมาก

สรุปว่า ความสำคัญของการบริหาร เป็นปัจจัยสำคัญที่มีความจำเป็นต่อการบริหาร ส่วนกระบวนการบริหารมีความสำคัญ จึงต้องหาวิธีการที่ดีที่สุดในการบริหารงาน

๒.๒.๔ ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

จากการศึกษาค้นคว้าทฤษฎีที่เกี่ยวกับการบริหารสามารถนำเสนอทฤษฎีการบริหารได้ดังต่อไปนี้

๑) ทฤษฎีการบริหารของ กุลิก และเออร์วิค (Gulick L. and Urwick J.) ได้กล่าวว่า กระบวนการบริหารที่ประกอบด้วย ขั้นตอนที่สำคัญ หรือที่เรียกกันย่อ ๆ ว่า “POSDCoRB Model” ซึ่งอธิบายตามความหมายได้ดังนี้

๑) การวางแผน (P=Planning) หมายถึง การจัดวางโครงการและแผนปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้าว่าจะต้องทำอะไรบ้างและทำอย่างไร

๒) การจัดการองค์การ (O=Organizing) หมายถึง การจัดหน่วยงาน กำหนดโครงสร้างของหน่วยงาน การจัดสายงานตำแหน่งต่าง ๆ กำหนดอำนาจหน้าที่ให้ชัดเจน

๓) การจัดหาบุคคล (S=Staffing) หมายถึง การจัดหาบุคคล เป็นการบริหารงานทางด้านบุคคล อันได้แก่ การจัดอัตรากำลัง การสรรหา การพัฒนาบุคลากร การสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี การประเมินผลการทำงาน และการให้พ้นจากงาน

๔) การอำนวยการ (D=Directing) หมายถึง การตัดสินใจ การวินิจฉัยสั่งการหน่วยงาน ให้เกิดความร่วมมือเพื่อดำเนินไปสู่เป้าหมายเดียวกัน

๕) การประสานงาน (Co=Coordinating) หมายถึง การประสานงานกิจการด้านต่างๆ ของหน่วยงาน ให้เกิดความร่วมมือเพื่อดำเนินไปสู่เป้าหมายเดียวกัน

๖) การรายงาน (R=Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติของหน่วยงาน ให้แก่ผู้บริหารและสมาชิกของหน่วยงานได้ทราบความเคลื่อนไหวของการดำเนินงานว่าก้าวหน้าเพียงใด

๗) การงบประมาณ (B=Budgeting) หมายถึง การงบประมาณ การจัดงบประมาณ บัญชีการใช้จ่ายเงิน การควบคุมและการตรวจสอบด้านการเงิน^{๒๗}

^{๒๗} Gulick L. and Urwick J., **Papers on the Science of Administration**, (New York : Institute of Public Administration, 1973), pp. 18-19.

๒) ทฤษฎีการบริหารของ เฮนรี เฟโยล์ (Henri Fayol) ได้เสนอทฤษฎีการบริหารโดย มีความเชื่อว่าเป็นไปได้ที่จะหาทางศึกษาถึงศาสตร์ที่เกี่ยวกับการบริหาร (Administrative) ซึ่งสามารถใช้ได้กับการบริหารทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นการบริหารอุตสาหกรรมหรืองานรัฐบาล โดยมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการบริหาร (Management Functions) ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่ทางการบริหาร ๕ ประการคือ

๑) การวางแผน (Planning) หมายถึงภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆที่จะมีผลกระทบต่อธุรกิจและกำหนดขึ้นเป็นแผนปฏิบัติงานหรือวิถีทางที่จะปฏิบัติเอาไว้เพื่อเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต

๒) การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึงภาระหน้าที่ที่ผู้บริหารจะต้องจัดให้มีโครงสร้างของงานต่างๆ และอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องจักร สิ่งของและตัวคนอยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสมในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จ

๓) การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) หมายถึง หน้าที่ในการสั่งการงานต่างๆของผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา ซึ่งจะกระทำให้ผลสำเร็จด้วยดี โดยที่ผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี จะต้องเข้าใจคนงานของตน จะต้องเข้าใจถึงข้อตกลงในการทำงานและองค์การที่มีอยู่ รวมถึงจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิดทั้งขึ้นและลง นอกจากนี้ยังต้องทำการประเมินโครงสร้างขององค์การและผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาของตนเป็นประจำอีกด้วย หากโครงสร้างขององค์การที่เป็นอยู่ไม่เหมาะสมก็จำเป็นต้องปรับปรุงเช่นเดียวกัน ถ้าผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาคนใดหย่อนประสิทธิภาพ การไล่ออกเพื่อปรับปรุงกำลังคนที่มีอยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นก็เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องทำ

๔) การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่จะต้องเชื่อมโยงงานของคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน

๕) การควบคุม (Controlling) หมายถึง ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่ได้วางไว้แล้ว^{๒๘}

๓) ทฤษฎีการบริหารของ เฟรดเดอริก ดับเบิลยู เทเลอร์ (Frederick W. Taylor) บิดาแห่งการบริหารที่มีหลักเกณฑ์ได้พัฒนาการบริหารที่มีหลักเกณฑ์ซึ่งมีพื้นฐานอยู่ในหลักการ (Principles) ที่สำคัญ ๔ ประการคือ

๑) ต้องมีการคิดค้นและกำหนดวิธีการที่ดีที่สุด (One Best Way) สำหรับงานแต่ละอย่างต้องมีการกำหนดวิธีการทำงานที่ดีที่สุดช่วยให้สามารถทำงานเสร็จจุล่งไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ มาตรฐานของงานจะต้องมีการจัดวางเอาไว้โดยมีหลักเกณฑ์ที่ได้พิสูจน์มาแล้วว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุดจริง และในเวลาเดียวกันการจ่ายผลตอบแทนแบบจูงใจต่างๆ ก็จ่ายให้ตามผลผลิตทั้งหมด

^{๒๘}Price, Alan, **Human Resource Management**, In a Business Context, 2 edition (London: Thomson Learning, 2004), p. 110.

๒) ต้องมีการคัดเลือกและพัฒนาคนงานโดยตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของการรู้จักงานให้เหมาะสมสอดคล้องกับคนงาน นอกจากนี้ต้องมีการอบรมคนงานให้รู้จักวิธีการทำงานที่ถูกวิธีด้วย และในการคัดเลือกคนงานจะต้องมีการพิจารณาเป็นพิเศษที่จะให้ได้คนที่มีคุณสมบัติที่ดีที่สุดตรงตามงานที่จะให้ทำ

๓) ด้วยวิธีการพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับวิธีการทำงาน ควบคู่กับการพิจารณาคนงานนั้น คนงานจะไม่คัดค้านต่อวิธีทำงานใหม่ที่ได้กำหนดขึ้น เพราะโดยหลักเหตุผลคนงานทุกคนจะเห็นจริงถึงโอกาสที่จะได้รับรายได้สูงขึ้นจากการทำงานถูกวิธีจะช่วยให้ได้ผลผลิตสูงขึ้น

๔) การประสานร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้บริหารและคนงาน ฝ่ายบริหารควรจะได้ประสานอย่างใกล้ชิดเป็นประจำกับคนงานที่เป็นผู้ปฏิบัติงาน แต่ต้องไม่ใช่โดยการลงมือปฏิบัติงานที่ควรจะเป็นของคนงานเท่านั้น^{๒๙}

๔) ทฤษฎีการบริหารของ วิลเลียม อุชิ (William Ouchi) ได้กล่าวทฤษฎีของการบริหารคือ ทฤษฎี Z โดยหลังจากการศึกษาการบริหารของธุรกิจญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา และได้ทำการประสมประสานกัน โดยมีแนวคิดด้านการบริหาร ดังนี้

- ๑) การจ้างงานระยะยาว
- ๒) การตัดสินใจเป็นเอกฉันท์
- ๓) ความรับผิดชอบเฉพาะบุคคล
- ๔) การประเมินผลและการเลื่อนตำแหน่งแบบค่อยเป็นค่อยไป
- ๕) การควบคุมในตัวเองไม่เป็นทางการโดยมีการวัดผลอย่างชัดเจนและเป็นทางการ
- ๖) เส้นทางอาชีพแบบเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในระดับปานกลาง
- ๗) มีความเกี่ยวข้องในลักษณะครอบครัว^{๓๐}

๕) ทฤษฎีการบริหารของ แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) ก่อให้เกิดทฤษฎีองค์การแบบราชการ หรือการบริหารแบบระบบราชการขึ้น ทฤษฎีประกอบด้วยหลัก ๖ ประการ คือ^{๓๑}

- ๑) หลักกฎหมายและเหตุผล
- ๒) หลักสายการบังคับบัญชา

^{๒๙}เฟรดเดอริก ดับเบิลยู เทเลอร์ อังโน ธงชัย สันติวงษ์, องค์การและการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๕๓), หน้า ๔๗-๔๘.

^{๓๐}William Ouchi, *Organization and Management*, (Eaglewood Cliffs : Prentice Hill, 1971), p. 283.

^{๓๑}Max Weber, *The Theory of Social and Economic Organizations*, Translated by A.M. Handerson and T. Parsons, (New York : Free Press, 1947), pp. 28-30.

- ๓) หลักระบบคุณธรรม
- ๔) หลักการกำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างมีแบบแผน
- ๕) หลักการฝึกอบรมและพัฒนา
- ๖) หลักการไม่ยึดหลักตัวบุคคล

๖) **ทฤษฎีการบริหารของ ดิน ปรัชญพฤทธิ** ได้เสนอทฤษฎีสำคัญในการบริหารไว้ ๗ ประการ คือ

๑) การวางแผน หมายถึง การกำหนด โครงการอย่างกว้าง ๆ ว่ามีอะไรบ้างที่จะต้องลงมือปฏิบัติตามลำดับ วางแนววิธีปฏิบัติพร้อมด้วยวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงานนั้น ก่อนลงมือปฏิบัติการ

๒) การจัดองค์การ หมายถึง การจัดรูปโครงสร้างหรือเค้าโครงของการบริหาร โดยกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่าง ๆ ของหน่วยงานให้ชัดเจน พร้อมทั้งกำหนดลักษณะ และวิธีการติดต่อสัมพันธ์ตามลำดับชั้นแห่งอำนาจหน้าที่สูงต่ำลดหลั่นลงไป

๓) การจัดคนเข้าทำงาน หมายถึง การบริหารงานเกี่ยวกับตัวบุคคลของหน่วยงานการบริหารบุคคลดังกล่าว รวมทั้งตั้งแต่การแสวงหาคนทำงานมาบรรจุ การแต่งตั้งการฝึกอบรม และการพัฒนาบุคคล การบำรุงขวัญ การเลื่อนขั้น ลดขั้น ตลอดจนการพิจารณาให้พ้นจากงาน และการบำรุงรักษาสภาพของการทำงานให้ดี และมีประสิทธิภาพให้คงอยู่ต่อไป

๔) การสั่งการ หมายถึง การอำนวยการหรือการวินิจฉัยสั่งการ หลังจากการได้วิเคราะห์และพิจารณาโดยรอบคอบ รวมทั้งการติดตามดูแลให้มีการปฏิบัติตามคำสั่งนั้น ๆ

๕) การประสานงาน หมายถึง การประสานงานหรือติดต่อ สัมพันธ์กับหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่าง ๆ ในองค์การ เพื่อก่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ไม่มีการทำงานที่ซ้ำซ้อนหรือขัดแย้งกัน สามารถทำงานประสานความกลมกลืนกัน เพื่อวัตถุประสงค์หลักขององค์การ

๖) การรายงาน หมายถึง การเสนอรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาหรือยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งบนและล่าง เพื่อทราบความก้าวหน้าของงานทุกระยะสะดวกแก่การประสานงานอื่นจะเป็นการสร้างใจอันดีร่วมกัน ตลอดจนเป็นการบำรุงขวัญไปในตัว

๗) การงบประมาณ หมายถึง การจัดสรรทรัพยากร หรือการทำงานงบประมาณการเงิน วางแผนหรือโครงการในการจ่ายเงิน การบัญชีและการควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงินโดยรอบคอบและรัดกุม^{๓๒}

^{๓๒}ดิน ปรัชญพฤทธิ, **หลักการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๒๔-๒๖.

ตารางที่ ๒.๔ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
Gulick L. and Urwick J., (1973, p. 18-19.)	๑) การวางแผน ๒) การจัดการองค์การ ๓) การจัดหาบุคคล ๔) การอำนาจ ๕) การประสานงาน ๖) การรายงาน ๗) การงบประมาณ
Price, Alan, (2004, p. 110.)	๑) การวางแผน (Planning) ๒) การจัดองค์การ ๓) การบังคับบัญชาสั่งการ ๔) การประสานงาน ๕) การควบคุม
เฟรดเดอริก ดับเบิลยู เทเลอร์ อ้างใน ธงชัย สันติวงษ์, (๒๕๔๓, หน้า ๔๗-๔๘.)	๑) ต้องมีการคิดค้นและกำหนดวิธีการที่ดีที่สุด ๒) ต้องมีการคัดเลือกและพัฒนาคนงาน ๓) ด้วยวิธีการพิจารณาอย่างรอบคอบ ๔) การประสานร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้บริหารและคนงาน
William Ouchi, (1971, pp. 283.)	๑) การจ้างงานระยะยาว ๒) การตัดสินใจเป็นเอกฉันท์ ๓) ความรับผิดชอบเฉพาะบุคคล ๔) การประเมินผลและการเลื่อนตำแหน่งแบบค่อยเป็นค่อยไป ๕) การควบคุมในตัวเองไม่เป็นทางการโดยมีการวัดผลอย่างชัดเจนและเป็นทางการ ๖) เส้นทางอาชีพแบบเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในระดับปานกลาง ๗) มีความเกี่ยวข้องในลักษณะครอบครัว
Max Weber, (1947, pp. 28-30.)	๑) หลักกฎหมายและเหตุผล

	๒) หลักสายการบังคับบัญชา ๓) หลักระบบคุณธรรม ๔) หลักการกำหนดหน้าที่ ๕) หลักการฝึกอบรมและพัฒนา ๖) หลักการไม่ยึดหลักตัวบุคคล
ติน ปรัชญพฤทธิ, (๒๕๓๙, หน้า ๒๔-๒๖.)	๑) การวางแผน ๒) การจัดองค์การ ๓) การจัดคนเข้าทำงาน ๔) การสั่งการ ๕) การประสานงาน ๖) การรายงาน ๗) การงบประมาณ

๒.๓. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์หรือสถาบันสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าจะทรงดูแลด้วยพระองค์เองทรงอยู่ในฐานะประมุขและทรงให้ความสำคัญเสมอภาคในการบัญญัติสิกขาบทต่างๆ พระองค์จะทรงทำท่ามกลางสงฆ์สังฆกรรมต่างๆ ที่กระทำต้องได้รับเสียงเอกฉันท์จากคณะสงฆ์จึงจะสามารถดำเนินต่อไป ทำให้พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปอย่างรวดเร็ว สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงทิ้งไว้เป็นมรดกมาถึงปัจจุบันก็คือ พระธรรมวินัยซึ่งจะเป็นหลักในการที่สถาบันสงฆ์จะใช้เป็นสื่อในการสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้กับชาวโลกต่อไป และจะเป็นสิ่งกำหนดบทบาทหรือจุดยืนในด้านความสัมพันธ์ระหว่างสงฆ์กับสังคมชาวโลกในปัจจุบันและอนาคตอีกด้วย^{๓๓} เช่นเดียวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ย่อมต้องมีความผู้นำหรือภาวะผู้นำในการบริหาร โดยบริหารตามหลักภาวะผู้นำนั้น มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้นำที่มีหน้าที่ในการดูแลปกครองคณะสงฆ์ แม้ว่าจะเกิดปัญหาจากภายในและภายนอกคณะสงฆ์ก็ตาม พระพุทธองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้รอดพ้นจากภัยต่างๆ ได้ จนกระทั่งเสด็จดับขันธปรินิพพาน หลังจากที่พระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานแล้ว พระมหากัสสปะผู้เป็นพระสาวกสำคัญยิ่งที่ได้รับการคัดเลือกจากคณะสงฆ์ให้เป็นประธานใหญ่ใน

^{๓๓}พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมปญฺโญ), การศึกษาที่สาละวินพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๔), หน้า ๓๒.

การทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ที่ถ้ำสัตตบรรณในเขาเวภารบรรพตเขตกรุงราชคฤห์^{๓๔} หลังจากสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๓ พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระมหาเถระไปประกาศพระพุทธศาสนา ๙ สาย และประเทศไทยได้รับผลจากการเผยแผ่คราวนั้นด้วย^{๓๕} ทำให้พระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานในดินแดนสุวรรณภูมิ อันเป็นที่ตั้งของประเทศไทยและอีกหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มาตั้งแต่ยุคกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีของไทยก็ยังมีการใช้หลักภาวะผู้นำควบคู่กับหลักพุทธธรรมในการบริหารกิจการคณะสงฆ์มาโดยตลอดจนถึงในยุคปัจจุบันนี้

การปกครองคณะสงฆ์ หรือการบริหารคณะสงฆ์ ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาว่า การปกครองตามความหมายในพระพุทธศาสนาเป็นการปกครองเพื่อการศึกษา การปกครองและความสงบเรียบร้อยที่เกิดจากการปกครองนั้น มิใช่เป็นจุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพเอื้อ เพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลบรรลุจุดหมายแห่งการศึกษาหรือเพื่อเป็นหลักประกันของการศึกษาทั้งสิ้น ถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษา ก็ต้องปกครองด้วยอำนาจเมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงปฏิบัติ ที่เอียงไปในทางที่จะขัดแย้งกัน ด้วยเหตุนี้ การปกครองแบบใช้อำนาจจึงก่อให้เกิดปัญหาเริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจเป็นต้นไป ทำให้ยิ่งต้องเพิ่มการใช้อำนาจ ใช้อำนาจ และจะเน้นการลงโทษมากยิ่งขึ้นตามลำดับไม่ใช่การปกครองแบบพยายามสร้างคนดี แต่เป็นการปกครองแบบพยายามกำจัดคนเลวนั่นเอง^{๓๖} เป็นการดำเนินไปได้แห่งกิจการที่กระทำด้วยปัญญา กระทำด้วยความหวังและต้องทำเพื่อสังคมหรือน้อยที่สุดทำเพื่อตัวเอง ต้องมีการป้องกันและแก้ไขปัญหาลุप्तรรคด้วยสติปัญญา^{๓๗} ซึ่งกิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำ หรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนาหรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ฝ่าย^{๓๘} ตามกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ ข้อที่ ๕ ว่าด้วยเรื่อง การบริการกิจการคณะสงฆ์ ได้แก่

๑. การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม (การปกครอง)
๒. การศาสนศึกษา
๓. การศึกษาสงเคราะห์

^{๓๔} สว่าง หล่อสำราญ, **ตำนานพระพุทธสาวก**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗.

^{๓๕} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒), หน้า ๙.

^{๓๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๗๘.

^{๓๗} พุทธทาสภิกขุ, **การบริหารธุรกิจแบบพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, มปป.), หน้า ๙ - ๑๒.

^{๓๘} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโณ), **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๙.

๔. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๕. การสาธารณูปการ

๖. การสาธารณสงเคราะห์

วิธีดำเนินงานการทั้ง ๖ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคมแต่บางการคงเป็นไปตามจารีต คือ ปฏิบัติตามจารีตที่มีอยู่^{๓๙}

ภารกิจที่สำคัญของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในแต่ละด้านโดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑. ด้านการศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาปริยัติธรรมและการศึกษาอื่นๆ อันควรแก่สมณะ ซึ่งได้แก่การศึกษาพระปริยัติธรรมหรือการศึกษาระบบบาลี ซึ่งปัจจุบันได้จำแนกเป็นสองส่วน คือการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลีและการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ

๒. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไป ปัจจุบันมีการดำเนินการดังนี้ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนราษฎร์สงเคราะห์ที่วัดสนับสุน

๓. ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม เป็นการเผยแผ่ศาสนาธรรม ดำเนินการใน ๒ ลักษณะ คือเป็นโครงการปฏิบัติสืบเนื่องและเป็นโครงการเฉพาะกิจปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล

๔. ด้านการสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคมโดยมีวัดและพระภิกษุเป็นแกนนำ ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระภิกษุสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรและวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน วัดและเจ้าอาวาส พระภิกษุเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชนด้านอาชีพต่างๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาเด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้ ฯลฯ

๕. ด้านการสาธารณูปการ เป็นงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมเพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของวัดในด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ ได้แก่ การดูแลบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมารุ อาคารเรียน หอธรรม กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น งานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกันมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ ทั้งนี้ทางวัดจะได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมการศาสนาเป็นบางส่วนเรียกว่า เงินอุดหนุนบูรณะวัด

^{๓๙} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, กฎมหาเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

๖. ด้านการปกครอง งานปกครองของสงฆ์ อาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยลำดับชั้นการปกครองคณะสงฆ์ ไว้ดังนี้ มาตรา ๒๐ คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม และกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ พ.ศ. ๒๕๒๓ ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด ๒ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและหมวด ๓ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค^{๔๐}

นอกจากนี้ การบริหารยังหมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น (Getting things done through other people) เมื่อว่าตามคานียามนี้ การบริหารพระพุทธศาสนาเริ่มมีอันเป็นรูปธรรมสองเดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ นั่นคือในวันอาสาฬหบูชา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ ซึ่งทำให้เกิดพระสังฆรัตนะขึ้น เมื่อมีพระสังฆรัตนะเป็นสมาชิกใหม่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาอย่างนี้พระพุทธเจ้าก็ต้องบริหารคณะสงฆ์ และวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งดำรงสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า ๒,๕๐๐ ปี เป็นข้อมูลให้เราได้ศึกษาเรื่องพุทธวิธีบริหารงาน นอกจากนี้ยังมีพุทธพจน์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกระจายอยู่ในพระไตรปิฎก การศึกษาพุทธพจน์เหล่านั้นก็จะทำให้ทราบถึงพุทธวิธีบริหาร^{๔๑}

พุทธวิธีบริหารยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นสำคัญด้วยเหตุผลที่ว่า ผู้บริหารเองต้องประพฤติธรรมและใช้หลักธรรมเป็นหลักในการบริหาร พุทธวิธีบริหารจึงไม่เป็นทั้งเป็นอัตตาธิปไตยและโลกาธิปไตยผู้บริหารที่เป็นอัตตาธิปไตยก็มักจะคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตนหรือความพอใจของตนเองเป็นที่ตั้งโดยยึดคิดว่าถูกต้องคือถูกใจข้าพเจ้า ผู้บริหารประเภทนี้มักลงท้ายด้วยการเป็นเผด็จการ

ส่วนผู้บริหารที่เป็นโลกาธิปไตยก็พยายามเอาใจทุกคนเพื่อให้ตนเองอยู่ในตำแหน่งต่อไปได้ เขาพยายามทำให้ถูกใจทุกคนซึ่งก็เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ผู้บริหารประเภทนี้ก็มีกหนิปัญหา เมื่อมีปัญหาขัดแย้งเกิดขึ้นภายในองค์กรก็พยายามลอยตัวหนีปัญหาผู้บริหารที่ดีต้องเป็นธรรมาธิปไตย เขายึดถือคิดว่าถูกต้องไม่จำเป็นต้องถูกใจข้าพเจ้าหรือต้องถูกใจทุกคน เขากล้าตัดสินใจลงมือทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมโดยไม่พยายามลอยตัวหนีปัญหา เขายึดถือว่าอำนาจหน้าที่มาพร้อมกับความรับผิดชอบ เขายอมเสียสละประโยชน์สุขส่วนตนประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่กว่านั้นคือประโยชน์สุขส่วนรวม ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ถ้าเห็นว่าจะได้ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่เพราะสละประโยชน์สุขเล็กน้อย

^{๔๐}สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, *สาระสำคัญของภารกิจแต่ละด้าน*, ม.ป.ป., (อัสสัมชัญ).

^{๔๑}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *พุทธวิธีบริหาร*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๔.

บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อยเพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่”^{๔๒} โดยยึดหลักธรรมาภิบาลตามแนวความคิดปรัชญาเชิงพุทธ” ๔ ประการเหล่านี้ คือ

๑. หลักความถูกต้อง (accuracy/valid) การบริหารการปกครองที่ดีต้องเป็นไปด้วยความถูกต้องตามกฎหมายบ้านเมือง ๑ ถูกต้องตามหลัก

วิชาการ ๑ ถูกต้องตามความต้องการ และ/หรือได้รับความพึงพอใจของประชาชนที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ๑ และถูกต้องตามหลักศีลธรรม ๑

๑.๑ ถูกต้องตามกฎหมายของบ้านเมือง รวมความถึงระเบียบ กฎข้อบังคับขององค์กรที่ออกตามกฎหมายของบ้านเมืองด้วย

๑.๒ ถูกต้องตามหลักวิชาการ หมายถึง หลักวิชาการที่ได้ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอันจำเป็นที่เชื่อถือได้ถูกต้องที่ตรงประเด็น และสมบูรณ์พอ ประมวลวางเป็นหลักปฏิบัติ หรือเป็นทฤษฎีขึ้นตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์ไว้ดีแล้ว

๑.๓ ถูกต้องตามนโยบาย และสัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายขององค์กร

๑.๔ ถูกต้องตามความต้องการ หรือความพึงพอใจ ของผู้บังคับบัญชา ของผู้ปฏิบัติงานทุกระดับ และถูกต้องตามความต้องการ หรือความพึงพอใจ ของประชาชนโดยส่วนรวม

๑.๕ ถูกต้องตามหลักศีลธรรม ในฐานะที่ประเทศไทย บ้านเมืองพุทธ ประชากรส่วนใหญ่ ๙๕ % เป็นพุทธศาสนิกชน และพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ย่อมบังเกิดผลดี แก่ผู้ปฏิบัติตามในกาลทุกเมื่อ การบริหารงานที่ดี คือ ที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรม จึงช่วยให้การบริหารทุกองค์กรได้ผลดีมีประสิทธิภาพสูง

ศีล เป็นข้อห้าม ผู้บริหาร และผู้ปฏิบัติงานทุกระดับพึงมีศีลอย่างน้อยศีล ๕ เบญจศีล ได้แก่ ไม่เจตนาฆ่าสัตว์ ๑ ไม่เจตนาลักฉ้อ คดโกง หรือคอร์รัปชั่น ๑ ไม่เจตนาประพฤติดิฉันในกาม ๑ ไม่เจตนาโกหกหลอกลวง ๑ และไม่เสพติดเมินเมาให้โทษ เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ๑ ธรรมเป็นข้อปฏิบัติ อย่างน้อยเบญจธรรม คือ คุณธรรมของคนดี ๕ ประการ ได้แก่ ความมีเมตตา กรุณา เห็นอกเห็นใจกัน ไม่คิดประหัตประหารกัน ๑ การให้ปัน การเสียสละกาย สติปัญญา เวลา และกำลังทรัพย์ เพื่ออนุเคราะห์สงเคราะห์ผู้อื่น ๑ มีความสันโดษในครอบครองของตน มีความสำรวมในโอวาท ๑ มีความซื่อสัตย์ ๑ ความจริงใจ ๑ และมีสติสัมปชัญญะ รู้ผิดชอบ ชั่ว ดี รู้บาปบุญ คุณ โทษ รู้ทางเจริญ ทางเสื่อมแห่งชีวิตที่เป็นจริง ๑ เป็นต้น

๑.๖ ถูกต้องตามหลักธรรม ที่เป็นอุปกระที่สำคัญ คือ การบริหารการปกครอง พระราชาณาจักรของพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ที่ใช้ได้ผลดี มีประสิทธิภาพ ตลอดมาแต่โบราณกาล

^{๔๒}พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วินดาต้าโปรดักส์, ๒๕๔๘), หน้า ๙.

จนถึงปัจจุบันนี้ อันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ผู้ทรงคุณประเสริฐของไทยเรา ก็ได้ทรงถือเป็นหลักปฏิบัติพระองค์ตลอดมา คือ หลักทศพิธราชธรรม ๑๐ ได้แก่

๑.๖.๑ ทาน ให้ปันช่วยประชา คือ บำเพ็ญตนเป็นผู้ให้ โดยมุ่งปกครองหรือทำงาน เพื่อให้เขาได้ มิใช่เพื่อจะเอาจากเขา เอาใจใส่อำนวยความสะดวก จัดสรรความสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ให้ประชากรราษฎรได้รับประโยชน์สุข ความสะดวกปลอดภัย ตลอดจนให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เดือดร้อน ประสบทุกข์และให้ความสนับสนุนแก่คนทำความดี

๑.๖.๒ ศีล รักษาความสุจริต คือ ประพฤติดีงาม สำรวมกายและวจีหาวรรคประกอบแต่ การสุจริต รักษาภิตติคุณ ประพฤติให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นที่เคารพนับถือของประชากรราษฎร มิให้มีข้อที่ผู้ใดจะดูแคลน

๑.๖.๓ บริจาคะ คือ บำเพ็ญกิจด้วยเสียสละ คือ สามารถเสียสละความสุขสำราญ เป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตนได้ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนและความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

๑.๖.๔. อาชวาระ ปฏิบัติการโดยซื่อตรง คือ ซื่อตรงทางสัตย์ไรรมารยา ปฏิบัติภารกิจ โดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

๑.๖.๕. มัทวะ ทรงความอ่อนโยนเข้าถึงคน คือ มีอัธยาศัย ไม่เย่อหยิ่ง หยาบคาย กระด้างถือองศ์ มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีที่ริยาสุภาพนุ่มนวลละมุนละไม ควรได้รับความรักภักดี แต่มี ขาดยำเกรง

๑.๖.๖. ตปะ พ้นมัวเมาด้วยเผากิเลส คือ แผลดเผากิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำจิต ระวังยับยั้งข่มใจได้ ไม่หลงใหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและการปรนเปรอ ความเป็นอยู่สมำเสมอ หรืออยู่อย่างง่าย ๆ สามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียรทำกิจในหน้าที่ให้บริบูรณ์

๑.๖.๗. อักโกธะ ถือเหตุผลไม่โกรธา คือ ไม่เกรี้ยวกราด ไม่วินิจฉัยความกระทำการด้วย อำนาจความโกรธ มีเมตตาประจําใจไว้ระงับความเคืองชุ่น วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอัน สุขุมราบเรียบตามธรรม

๑.๖.๘. อวิหิงสา มือหิงสานำร่มเย็น คือ ไม่หลงระเรีงอำนาจ ไม่บีบคั้นกดขี่ มีความกรุณา ไม่หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชากรราษฎรผู้ใดด้วยอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

๑.๖.๙. ขันติ ชำนาญด้วยขันติ คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ อดทนต่อความเหนื่อยยาก ถึงจะลำบากกายน่าเหนื่อยหน่ายเพียงไร ก็ไม่ท้อถอยถึงจะถูกย่ำถูกหยันด้วยถ้อยคำเสียดสีถากถางอย่างใด ก็ไม่หมดกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกิจการณียะที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม

๑.๖.๑๐. อวิโรธนะ มีปฏิบัติคลาดจากธรรม คือ ประพฤติมิให้ผิดจากประศาสนธรรม อันถือประโยชน์สุขความดีงามของรัฐและราษฎรเป็นที่ตั้งอันใดประชากรราษฎรปรารถนาโดยชอบธรรม ก็ไม่ขัดขืน การใดจะเป็นไปโดยชอบธรรม เพื่อประโยชน์ของประชาชน ก็ไม่ขัดขวาง วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหว เพราะถ้อยคำดีร้ายลากลัการะหรืออิฏฐารมณ์

อนิฏฐารมณใดๆ สถิตมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรม กิติ นิติธรรม คือระเบียบแบบแผน หลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม กิติ ไม่ประพฤดิให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป^{๔๓}

ตลอดจนหลักธรรมอื่นๆ ได้แก่ ราชสังคหวัตถุ จักรวรรดิวัตร พละ และพรหมวิหารธรรม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาพรหมวิหาร เป็นต้น

๒. หลักความเหมาะสม (Appropriate/Proper)

หมายถึง ความรู้บริหารจัดการองค์กร หรือหน่วยงานและปกครองดูแล ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ด้วยความเหมาะสมกับเหตุผล เหมาะสมกับบุคคล กับชุมชน กับกาลเวลา สถานที่และให้เหมาะสมกับสถานการณ์แวดล้อม เมื่อยามจำเป็นที่ใหู้จักยืดหยุ่น (Flexible) หรือประนีประนอม (Compromise) โดยไม่เสียหลักการ ให้การปฏิบัติงานสำเร็จอย่างได้ผลดีที่สุด ให้มีส่วนเสียหายน้อยที่สุด หรือให้ไม่เสียหายเลย ความแข็งแกร่ง หรือแข็งแกร่ง ด้วยมานะ ทิฐิ ฐนิติ “ยอมหักไม่ยอมงอ” มีข้ออุปมาที่ดี ที่จะให้ประสบผลสำเร็จได้ตลอดไป ทั้งนี้ พึงอาศัยหลักปฐิธธรรม ๗ ประการ ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ดีแล้ว คือ

ธมมญญตา	รู้จักหลักวิชา หรือรู้จักเหตุ ๑
อตถญญตา	รู้จักความหมาย หรือรู้จักผล ๑
อตตญญตา	รู้จักตน ๑
มตตญญตา	รู้จักประมาณในการบริโภคใช้สอยทรัพย์ ๑
กาลญญตา	รู้จักกาลเวลาอันควรที่จะปฏิบัติหรือดำเนินการให้ได้ผลดี ๑
ปรีสญญตา	รู้จักชุมชน ๑
บุคคลญญตา	รู้จักบุคคล ๑ เป็นต้น

เป็นหลักในการวางตัวในวงงาน ในวงสังคมทุกระดับ และในการปกครองบังคับบัญชา ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาได้อย่างเหมาะสม

๓. หลักความบริสุทธิ์โปร่งใส (Purity/Transparency)

หมายถึง การบริหารหารปกครอง การตัดสินใจหรือการวินิจฉัยสั่งการใดๆก็เป็นไปได้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ คือ ด้วยเจตนาบริสุทธิ์ มุ่งตรงต่อความสำเร็จอย่างได้ผลดี มีประสิทธิภาพสูงขององค์กร และมุ่งตรงต่อประโยชน์ และความสันติสุขโดยส่วนรวม ของประชาชนเป็นสำคัญ จึงเป็นการบริหารที่สุจริต มีความโปร่งใส (Transparent) ตรวจสอบได้

^{๔๓}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ธรรมญญชีวิติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา กรมการศาสนา , ๒๕๕๑), หน้า ๒๗-๒๘.

๔. หลักความยุติธรรม (Justice)

หมายถึง การบริหารการจัดการกิจกรรม และ/หรือโครงการต่างๆขององค์กร อย่างมีประสิทธิภาพ (High Efficiency) กล่าวคือ ให้บรรลุผลสำเร็จด้วยดี มีประสิทธิผล (Effectiveness) และให้ได้รับความพึงพอใจ (Satisfaction) โดยธรรมจากชนผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายอย่างสูง ต่อค่าลงทุน (Investment Costs) ได้แก่ กำลังงบประมาณ กำลังบุคลากรและทรัพยากร และระยะเวลาที่ใช้ในการบริหารจัดการที่ต่ำ คือ อย่างประหยัด และคุ้มค่า และหมายถึงการปกครองบังคับบัญชา ดูแลปฏิบัติต่อผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ด้วยความเป็นธรรม คือ

ไม่อคติ ด้วยความรัก (อนาคติ) หรือ เห็นแก่ตัว เห็นแก่พวกพ้อง หมู่เหล่า ๑

ไม่อคติ ด้วยความโกรธ หรือเกลียดชัง (โทสาคติ) ๑

ไม่อคติ ด้วยความเกรงกลัว (ภยาคติ) ๑

ไม่อคติ ด้วยความหลง (โมหาคติ) เพราะหยา หรือไม่รู้ข้อมูล ที่ถูกต้อง เป็นจริงที่เชื่อถือได้ ที่ตรงประเด็น และที่สมบูรณ์ดีพอ อีก ๑

หลักธรรมาภิบาล ๔ ประการ นี้ ย่อมเป็นหลักสำคัญ สำหรับผู้ปกครอง ผู้บริหารทุกระดับ สามารถใช้เป็นแนวทางในการปกครองบังคับบัญชาดูแล ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา และใช้ในการบริหารจัดการ โครงการต่างๆขององค์กรให้ประสบความสำเร็จ และให้บรรลุผลดี ที่ประสิทธิภาพสูง ได้อย่างเหมาะสม^{๔๔}

สรุปได้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นเรื่องของบุคคลทุกฝ่ายในวัด ได้แก่ เจ้าอาวาส พระภิกษุ สามเณร แม่ชี ศิษย์วัด ตลอดจนจนถึง ผู้ที่อาศัยอยู่ภายในวัด ก็ต้องมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อให้เกิดความเรียบร้อย และให้สอดคล้องกับกฎหมายศาสนาที่บัญญัติขึ้นในด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน คือด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์และด้านการสาธารณสงเคราะห์ ดังตารางที่ ๒.๕

^{๔๔}พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคโล), **หลักธรรมาภิบาลและประมุขศิลป์**, (กรุงเทพมหานคร : ชัยมงคลพรินติ้ง, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๔-๑๑๘.

ตารางที่ ๒.๕ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร
กิจการคณะสงฆ์

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), (๒๕๓๔, หน้า ๓๒.)	การปกครองคณะสงฆ์หรือสถาบันสงฆ์ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าจะทรงดูแลด้วยพระองค์เอง ทรงอยู่ในฐานะประมุขและทรงให้ความสำคัญเสมอภาคในการบัญญัติสิกขาบทต่างๆ
สง่า หล่อสำราญ, (๒๕๔๑, หน้า ๑๗.)	การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ย่อมต้องมีความผู้นำหรือภาวะผู้นำในการบริหาร
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต, (๒๕๓๙, หน้า ๗๘.)	การปกครองคณะสงฆ์ หรือการบริหารคณะสงฆ์ เป็นการปกครองเพื่อการศึกษา และการปกครองความสงบเรียบร้อย
พุทธทาสภิกขุ, (มปป., หน้า ๙ - ๑๒.)	เป็นการดำเนินไปได้แห่งกิจการที่กระทำด้วยปัญญา กระทำด้วยความหวังและต้องทำเพื่อสังคม
พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโณ), (๒๕๔๕, หน้า ๙.)	กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำ หรือที่จะต้องถือเป็นภาระหน้าที่เกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, (๒๕๔๕, หน้า ๑๕.)	การบริการกิจการคณะสงฆ์ ได้แก่ กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องถือเป็นภาระหน้าที่ เพราะเกี่ยวกับการ
	คณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ฝ่าย คือ ๑. การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม (การปกครอง) ๒. การศาสนศึกษา ๓. การศึกษาสงเคราะห์ ๔. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๕. การสาธารณูปการ ๖. การสาธารณสงเคราะห์
พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), (๒๕๔๙, หน้า ๔.)	การบริหาร หมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ม.ป.ป., (อัครา).	ภารกิจที่สำคัญของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ใน แต่ละด้าน ดังนี้ ๑. ด้านการศึกษา ๒. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๓. ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ๔. ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ ๕. ด้านการสาธารณูปการ ๖. ด้านการปกครอง
---	--

บทบาทของพระสังฆาธิการ

การปกครองคณะสงฆ์ พระสังฆาธิการถือได้ว่า เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสนองงานองค์กรปกครองคณะสงฆ์ในด้านต่างๆ ดังนั้น เพื่อให้กิจการคณะสงฆ์เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงามมหาเถรสมาคม ในฐานะองค์กรปกครองสงฆ์สูงสุด จึงได้ออกกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ (พ.ศ. ๒๕๓๕) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ว่า อำนาจหน้าที่ของพระสังฆาธิการในระดับต่างๆ เพื่อให้พระสังฆาธิการจักได้มีบทบาทในด้านต่างๆ ไว้ ดังนี้

เจ้าคณะอำเภอ^{๔๕}

ข้อ ๑๙ เจ้าคณะอำเภอ หมายถึงเจ้าคณะเขตในกรุงเทพมหานครและเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนอกรุงเทพมหานคร

รองเจ้าคณะอำเภอ หมายถึงรองเจ้าคณะเขตในกรุงเทพมหานครและรองเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนอกรุงเทพมหานคร

ในกรณีที่มิใช่ข้อความกล่าวถึงเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ ที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายมหาเถรสมาคมนี้ กฎหมายมหาเถรสมาคมอื่น ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ สำหรับกรุงเทพมหานคร ให้หมายถึงเจ้าคณะเขตและรองเจ้าคณะเขต

ข้อ ๒๐ เจ้าคณะอำเภอมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ ในเขตอำเภอของตน ดังนี้

๑.ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎหมายมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

^{๔๕}พระวิสุทธิภักตธาดา (ประสิทธิ์ พรหมศรี), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายมหาเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๐๓.

๒.ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

๓.ระงับอิทธิฤทธิ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่ง หรือคำวินิจฉัยของเจ้า
คณะตำบล

๔.แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะตำบลให้เป็นไปโดยชอบ

๕.ควบคุม บังคับบัญชา เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ใน
บังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และตรวจตราชี้แจง แนะนำ การปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ใน
บังคับบัญชาให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

เจ้าคณะตำบล

ข้อ ๒๔ เจ้าคณะตำบล หมายถึงเจ้าคณะแขวงในกรุงเทพมหานครและเจ้าคณะตำบลใน
จังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานคร

รองเจ้าคณะตำบล หมายถึงรองเจ้าคณะแขวงในกรุงเทพมหานครและรองเจ้าคณะตำบลใน
จังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานคร

ในกรณีที่มีข้อความกล่าวถึง เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบลที่ปรากฏอยู่ในกฎหมาย
 สมาคมนี้ กฎหมายเถรสมาคมอื่น ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ สำหรับกรุงเทพมหานคร ให้
 หมายถึงเจ้าคณะแขวงและรองเจ้าคณะแขวง

ข้อ ๒๕ เจ้าคณะตำบลมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตตำบลของตน ดังนี้

๑.ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม
ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

๒ ควบคุมและส่งเสริมการรักษาศาสนา ความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

๓.ระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่ง หรือคำวินิจฉัยของเจ้า
อาวาส

๔.แก้ไขข้อขัดข้องเจ้าอาวาสให้เป็นไปโดยชอบ

๕.ควบคุม บังคับบัญชา เจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และตรวจตราชี้แจง แนะนำ การปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย^{๔๖}

นอกจากกฎหมายเกษตรสามัคคีแล้ว พระราชบัญญัติลักษณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ยังได้บัญญัติอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสในฐานะผู้ใช้อำนาจปกครองวัดไว้ในมาตรา ๓๗ และมาตรา ๓๘ ดังนี้

๕๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๔.

เจ้าอาวาส

มาตรา ๓๑ เจ้าอาวาส มีหน้าที่ ดังนี้

๑.บำรุงรักษาวัด จัดกิจการ และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี

๒.ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติ

ตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ และคำสั่งมหาเถรสมาคม

๓.เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัย แก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

๔.ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

มาตรา ๓๘ เจ้าอาวาสมีอำนาจดังนี้

๑.ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด

๒.สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด

๓.สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัดหรือให้ทำ
ทัณฑ์บนหรือให้ขอมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่ง เจ้าอาวาสซึ่งได้สั่ง
โดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม^{๔๗}

บทบาทของพระสังฆาธิการ

มาตรา ๔๕ การปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน เป็นการปกครองในระบบประชาธิปไตย โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน มีการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น นับตั้งแต่ระดับมหาเถรสมาคมลงไปจนถึงเจ้าอาวาสอันเป็นการปกครองตามเจตนารมณ์ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์(ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ และเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามในการปกครองคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ (พ.ศ.๒๕๓๕) ข้อ ๕ ได้กล่าวถึงกิจการที่คณะสงฆ์จะต้องปฏิบัติซึ่งสามารถแยกพิจารณาได้ ๖ ด้าน ดังนี้

๑.ด้านการปกครอง

๒.ด้านการศาสนศึกษา

๓.ด้านการศึกษาสงเคราะห์

๔.ด้านการเผยแผ่

๕.ด้านการสาธารณูปการ

๖.ด้านการสาธารณสงเคราะห์^{๔๘}

วิธีดำเนินงานทั้ง ๖ ด้านให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม แต่บางด้านคงเป็นไปตามจารีต คือ ปฏิบัติตามจารีตก็มีอยู่

^{๔๗} อ้างแล้ว, หน้า ๘๔.

^{๔๘} อ้างแล้ว, หน้า ๑๙๙.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ระบุถึงภารกิจที่สำคัญของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในแต่ละด้าน ดังนี้^{๔๙}

๑. ด้านศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาปริยัติธรรมและการศึกษาอื่นๆ อันควรแก่สมณะ ซึ่งได้แก่การศึกษาพระปริยัติธรรม หรือการศึกษารัฐบาลบาลี ซึ่งปัจจุบันได้จำแนกเป็นสองส่วน คือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลี และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ

๒. ด้านศึกษาสงเคราะห์ เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไป ปัจจุบันมีการดำเนินการดังนี้ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนราษฎร์ สงเคราะห์ที่วัดสนับทึน

๓. ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม เป็นการเผยแผ่ศาสนาธรรม ดำเนินการใน ๒ ลักษณะ คือ เป็นโครงการปฏิบัติสืบเนื่องและเป็นโครงการเฉพาะกิจปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล

๔. ด้านสาธารณะสงเคราะห์ เป็นงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคมโดยมีวัดและพระภิกษุเป็นแกนนำ ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระภิกษุสามเณรภาค ฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรและวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน วัดและ เจ้าอาวาส พระภิกษุเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชนด้านอาชีพต่างๆ การสร้างถนน เข้าหมู่บ้าน การซ่อมทรัพย์ การให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน เป็นต้น

๕. ด้านสาธารณูปการ เป็นงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของวัดในด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ ได้แก่ การดูแลบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมา้อาคารเรียน หอธรรม กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น งานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกัน มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของ เจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ ทั้งนี้ทางวัดจะได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมการศาสนาเป็นบางส่วนเรียกว่าเงินอุดหนุนบูรณะวัด

๖. ด้านการปกครอง งานปกครองของสงฆ์ อาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยลำดับชั้นการปกครองคณะสงฆ์ ไว้ดังนี้ มาตรา ๒๐ คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม และกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ พ.ศ. ๒๕๒๓ ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด ๒ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและหมวด ๓ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค^{๕๐}

^{๔๙} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, กฎมหาเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

^{๕๐} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สารสำคัญของภารกิจแต่ละด้าน, ม.ป.ป., (เอกสารอัดสำเนา).

สรุปได้ว่า กิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน อันได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ ด้านการศึกษาสงเคราะห์และด้านการสาธารณสงเคราะห์ จะเป็นไปโดยเรียบร้อยดังมติดังเจตนารมณ์ของกฎมหาเถรสมาคมนั้น ต้องอาศัยพระสังฆาธิการในฐานะที่เป็นผู้ปกครองเป็นผู้ขับเคลื่อนภารกิจทั้ง ๖ ด้าน ให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์และก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่พระศาสนาต่อไป

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาสงเคราะห์

จากการศึกษาค้นคว้าแนวคิดที่เกี่ยวกับการศึกษาสงเคราะห์ สามารถแยกประเด็นในการนำเสนอคือ

๒.๔.๑ ความหมายของการศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาค้นคว้าเอกสารในความหมายของการศึกษาสงเคราะห์ได้มีผู้ให้ทัศนะความหมายดังต่อไปนี้

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล การช่วยเหลือเกื้อกูล การศึกษา หรือสถาบันการศึกษาอื่นนอกจากการศาสนศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษาหรือกระบวนการศึกษาสงเคราะห์ปวงชน ทั้งก่อนวัยเรียน ในวัยเรียนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนอย่างต่อเนื่องในเรื่องต่าง ๆ ตามสมควร^{๕๑} เป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กเยาวชนให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการจัดการศึกษาในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัย^{๕๒} ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งทางโลกและทางธรรม นอกเหนือจากการสงเคราะห์ในวัดหรือสถานที่ศึกษาต่างๆ การตั้งศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ การดัดเด็กและเยาวชนมาศึกษาธรรม การเปิดสอนธรรมศึกษาให้แก่เด็กและนักเรียนนั้นจัดพระสงฆ์ให้เข้าอบรมในสถานที่ศึกษา การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนเปิดให้เด็กและเยาวชนได้ศึกษาในช่วงฤดูร้อน และการมอบทุนการศึกษาสงเคราะห์การตั้งทุนนิธิเพื่อการศึกษาเหล่านั้น จัดเป็นการศึกษาสงเคราะห์^{๕๓}

^{๕๑}พระราชสีมาภรณ์ (นวล เขมสจจวาทิ), พระสังฆกับงานพัฒนาพระศาสนาและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓๐.

^{๕๒}กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๕-๖.

^{๕๓}พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต), “คำกล่าวปาฐกถาบรรยาย” , ในการประชุมพระสังฆาธิการระดับอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล ในเขตปกครองสงฆ์ภาค ๒ ณ วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี ๒๕๔๖ (อัสสัณ).

ทั้งนี้การศึกษาสงเคราะห์ยังเป็นกระบวนการพัฒนาประชากรของประเทศให้เป็นกำลังคนที่มีคุณภาพ และประสิทธิภาพในการรักษาความมั่นคงแห่งชาติและสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าให้แก่ประเทศ พระสงฆ์วัดและคณะสงฆ์ไทยได้ทำหน้าที่จัดการศึกษาและให้การศึกษาแก่คนไทยมาแต่อดีตเมื่อ บ้านเมืองเจริญขึ้นสภาพการณ์ต่างๆ เปลี่ยนแปลงไป หน้าที่และความรับผิดชอบของพระสงฆ์วัดและ คณะสงฆ์ในด้านการศึกษาของสังคมได้ลดน้อยลงจนเหลือแต่ด้านการศึกษาสงเคราะห์ คือการให้การ สงเคราะห์แก่รัฐในการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนเช่นในปัจจุบัน^{๕๔} การสงเคราะห์ให้คนหรือ ประชาชนได้รับการศึกษายังไม่มีครูฝ่ายฆราวาสเพียงพอที่ได้อาศัยศาลาหรือเสนาสนะใดๆ ของวัดเป็น โรงเรียนพระสงฆ์เห็นความจำเป็นที่บุตรหลานของประชาชนในท้องที่ของวัดนั้นจะต้องมีโรงเรียนให้ เรียนก็ช่วยชักชวนชักนำประชาชนช่วยสร้างโรงเรียนขึ้นในวัดเพื่อให้บุตรหลานของชาวบ้านได้เล่า เรียนรัฐก็เผด็จสงฆ์ให้ช่วยรับภาระจัดโรงเรียนและเป็นครูสอนนับเป็นการศึกษาสงเคราะห์ของวัด และพระสงฆ์ตั้งแต่แรกก็รัฐเริ่มจัดการศึกษาเองในสมัยรัชการที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์^{๕๕}

ยังมีการศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์และวัดจัดให้แก่สังคมและรัฐอีกอย่างแต่ที่สำคัญที่สุด คือ การจริยศึกษาสงเคราะห์ หรือการสงเคราะห์ระบบการศึกษาของรัฐทุกระดับและชั้นการศึกษา นั้นคือ การสอนศีลธรรม ในการแยกการศึกษาของเด็กนักเรียนกับการศึกษาของพระภิกษุสามเณร ออกจากกันอย่างเด็ดขาดโดยให้ครูอาจารย์ที่เป็นคฤหัสถ์เป็นผู้ให้การศึกษาเองทุกด้านทำให้การสอน ศีลธรรมแก่นักเรียนนักศึกษา ไม่ได้ผล แม้อาจารย์ในแผนการศึกษาแห่งชาติทุกฉบับจะกล่าวถึง จริยศึกษาเป็น องค์หนึ่งในการจัดการศึกษาของรัฐและให้ความสำคัญในลำดับต้นแต่การสอนศีลธรรมหรือจริยศึกษา โดยครู-อาจารย์ที่เป็นคฤหัสถ์ไม่ค่อยได้ผลเพราะปรากฏว่าความประพฤติของนักเรียนนักศึกษาและ คนรุ่นใหม่ในสังคมเสื่อมศีลธรรมลงเมื่อ พ.ศ.๒๔๘๙ รัฐบาลชุดนายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้แถลงนโยบายการศึกษาหลังการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีเป็นชุดที่ ๒ ว่า รัฐบาลนี้ถือว่าการศึกษาและ การศาสนาเป็นสิ่งอุปการะแก่กันผู้มีความรู้ต้องมีศีลสัตย์อยู่ในตนเองด้วย^{๕๖}

สรุปว่า ความหมายของการศึกษาสงเคราะห์ เป็นการจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล หรืออุดหนุนจนเจือ เป็นการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งทางโลกและทางธรรม นอกเหนือจากการสงเคราะห์ในวัด หรือบุคคลผู้กำลังศึกษาหรือกระบวนการสงเคราะห์ ทั้งก่อนวัย เรียน ในวัยเรียนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนอย่างต่อเนื่องในเรื่องต่าง ๆ ตามสมควร ดังตารางที่ ๒.๖

^{๕๔} มาณพ พลไพรินทร์, **คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : หจก.ชุดิมาการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๓๕.

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๖-๒๓๗.

^{๕๖} อ้างแล้ว, หน้า ๒๓๗

ตารางที่ ๒.๖ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา
สงเคราะห์

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
พระราชสีมาภรณ์ (นวล เขมสจจวาทิ), (๒๕๓๙, หน้า ๑๓๐.)	การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล การช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษา หรือสถาบันการศึกษานอกจากการศาสนาศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษาหรือกระบวนการสงเคราะห์ปวงชน ทั้งก่อนวัยเรียน ในวัยเรียนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนอย่างต่อเนื่องในเรื่องต่าง ๆ ตามสมควร
กรมการศาสนา, (๒๕๓๙, หน้า ๕-๖.)	การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการจัดการศึกษาในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัย
พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต), (๒๕๔๖), อัดสำเนา).	การศึกษาสงเคราะห์เป็นการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งทางโลกและทางธรรม นอกเหนือจากการสงเคราะห์ในวัดหรือสถานที่ศึกษาต่างๆ แล้วการมอบทุนการศึกษาสงเคราะห์ การตั้งทุนนิธิเพื่อการศึกษาเหล่านั้น จัดเป็น การศึกษาสงเคราะห์
มานพ พลไพรินทร์, (๒๕๓๑, หน้า ๓๕.)	ความหมายและความมุ่งหมายของการศึกษาสงเคราะห์ การศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาประชากรของประเทศให้เป็นกำลังคนที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพในการรักษาความมั่นคงแห่งชาติและสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าให้แก่ประเทศ

๒.๔.๒ ประวัติความเป็นมาของคณะสงฆ์กับการศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาประชากรของประเทศให้เป็นกำลังคนที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพในการรักษาความมั่นคงแห่งชาติและสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าให้แก่ประเทศ

พระสงฆ์วัดและคณะสงฆ์ไทยได้ทำหน้าที่จัดการศึกษาและให้การศึกษาแก่คนไทยมาแต่อดีต เมื่อบ้านเมืองเจริญขึ้นสภาพการณ์ต่างๆ เปลี่ยนแปลงไป หน้าที่และความรับผิดชอบของพระสงฆ์ วัดและคณะสงฆ์ในด้านการศึกษาของสังคมได้ลดน้อยลงจนเหลือแต่ด้านการศึกษาสงเคราะห์ คือการให้การสงเคราะห์แก่รัฐในการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนเช่นในปัจจุบัน

การศึกษาได้จัดกันมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี (พ.ศ. ๑๗๘๑-๑๙๒๑) แต่เป็นการศึกษาแบบโบราณซึ่งเจริญรอยสืบต่อมาจนมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในสมัยกรุงสุโขทัยรัฐและวัดรวมกันเป็นศูนย์กลางแห่งประชาคม กิจกรรมต่างๆของรัฐและวัดย่อมเป็นการสอนประชาคมไปในตัว วิชาที่เรียนคือ ภาษาบาลี ภาษาไทยและวิชาสามัญขั้นต้น สำนักเรียนมี ๒ แห่ง คือวัดเป็นสำนักเรียนของบรรดาบุตรหลาน ขุนนางและราษฎรทั่วไป มีพระที่เชี่ยวชาญภาษาบาลีเป็นครูผู้สอนเพราะสมัยนั้นเรียนภาษาบาลีกันเป็นพื้น ใครรู้พระธรรมวินัยแตกฉานก็นับว่าเป็นปราชญ์ อีกแห่งหนึ่ง คือสำนักราชบัณฑิตซึ่งสอนเฉพาะเจ้านายและบุตรหลานข้าราชการเท่านั้น ในสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๑๘๙๓-๒๓๑๐) การศึกษาทั่วไปตกอยู่แก่วัด ราษฎรนิยมพาลูกหลานไปฝากพระเพื่อเล่าเรียนหนังสือ พระก็ยินดีรับไว้เพราะท่านต้องมีศิษย์ไว้สำหรับปฏิบัติ ศิษย์ได้รับการอบรมในทางศาสนา ได้เล่าเรียนอ่านเขียนหนังสือไทยและบาลีตามสมควร เพื่อเป็นการเตรียมสำหรับเวลาข้างหน้าเมื่อเติบโตขึ้นจะได้สะดวกในการอุปสมบท การให้ผู้ชายที่มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์อุปสมบทเป็นพระภิกษุ นั้น เป็นประเพณีที่มีมานานแล้ว^{๕๗}

สมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๒๕) เมื่อพระเจ้าตากสินกู้เอกราชได้แล้ว ตลอดเวลา ๑๕ ปี ทรงฝึกฝนต่อการทำสงครามแต่ก็ได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เช่นซ่อมวัดและบำรุงการศึกษาในวัด โดยนิมนต์พระสงฆ์ที่มีความรู้มาเป็นพระราชาคณะและทรงรวบรวมพระไตรปิฎกมาไว้ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๑๑) พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามในปี พ.ศ. ๒๓๒๗ และต่อมาอีก ๔ ปีโปรดเกล้าให้พระราชาคณะและราชบัณฑิตสังคายนาพระไตรปิฎกจนจบบริบูรณ์แล้วให้เก็บไว้เป็นต้นฉบับหลวง สำหรับอ่านค้นที่หอมนเทียรธรรม โปรดเกล้าฯ ให้ราชบัณฑิตสอนปริยัติธรรมแก่พระสงฆ์และสามเณร ณ ที่นี้ ทั้งทรงเลือกตั้งพระราชาคณะเพื่อดำเนินการอบรม พระตามวัดพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมื่อทรงขึ้นครองราชย์สมบัติ การศึกษาสงเคราะห์ก็เบาบางลงจึงเป็นโอกาสให้พระองค์ได้ทำนุบำรุงพระศาสนา

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงฝึกฝนพระราชหฤทัยในการเล่าเรียนพระปริยัติธรรมเป็นอย่างยิ่ง โปรดเกล้าให้ชำระและสร้างพระไตรปิฎกขึ้นในการซ่อมวัดพระเชตุพนฯ

^{๕๗} กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ ๒๔๓๕-๒๕๐๗, (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๗), หน้า ๑-๒.

ก็โปรดเกล้าฯ ให้จารึกข้อความวิชาการต่างๆ เช่นกวีนิพนธ์ก็มีตัวอย่าง โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน วิชา แพทย์แผนโบราณก็มีตำราหมอนวดและตำรายาแก้โรคต่างๆ นับเป็นการเผยแผ่วิชาได้อย่างหนึ่ง (ในรัชกาลนี้ได้มีเครื่องพิมพ์หนังสือไทยและโรงพิมพ์แห่งแรกขึ้น คนไทยเริ่มเรียนภาษาอังกฤษและความรู้แบบฝรั่ง) ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อารยธรรมตะวันตกได้หลั่งไหลเข้าสู่ประเทศไทย เช่นเกี่ยวกับการศึกษา การพิมพ์หนังสือตำราต่างๆ เจ้าหน้าที่ได้เรียนภาษาอังกฤษ ทั้งยังส่งนักเรียนไปศึกษาในอังกฤษและฝรั่งเศส คณะมิชชันนารีอเมริกันได้เข้ามาตั้งโรงเรียนสอนศาสนาขึ้น ฝรั่งเศสตั้งโรงเรียนขึ้นที่กรุงเทพฯและจันทบุรี วิชาที่สอนมีอ่าน เขียน ร้องเพลง ศาสนา

สมัยปฏิรูปการศึกษา (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๗๔) สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เริ่มตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวัง พ.ศ. ๒๔๑๑ โปรดให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เป็นอาจารย์ใหญ่ พ.ศ. ๒๔๑๔ โปรดให้มีหมายประกาศชักชวนพระราชวงศ์และข้าราชการส่งบุตรหลานเข้าเรียนโรงเรียน ได้ยกเลิกหนังสือจินตามณี โปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) แต่งแบบเรียนขึ้น ๖ เล่ม คือมูลบทบรรพกิจ วาหนิตินิกร เป็นวิชาชั้นต้น พ.ศ. ๒๔๒๘ เปิดหลักสูตรประโยค ๒ มี ๘ วิชา คือคัดลายมือ เขียนตามคำบอก ทาน-หนังสือ แต่งจดหมาย แต่งแก้กระทู้ความ ย่อความ เลขและบัญชี มีการตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรขึ้นหลายแห่ง แห่งแรกคือ วัดมรรณพาราม มีประกาศโรงเรียนให้ราษฎรหายตื่นตกใจพากันส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียน

พ.ศ. ๒๔๒๙ จัดตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรขึ้นตามวัดในส่วนภูมิภาคได้ประมาณ ๓๔ แห่ง ตั้งกรมศึกษาธิการขึ้นเมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๔๓๐ ตั้งกระทรวงศึกษาธิการขึ้นเมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๓๕ ประกาศตั้งโรงเรียนมูลศึกษาขึ้นในวัดทั่วไปในกรุงและหัวเมือง พ.ศ. ๒๔๒๓ โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนสุนันทาลัย เป็นโรงเรียนประจำสตรีแรกที่ไทยจัดตั้งขึ้น พ.ศ. ๒๔๔๔ ตั้งโรงเรียนสตรีวิทยา เป็นโรงเรียนแห่งแรกที่เป็นโรงเรียนเทศบาล พ.ศ. ๒๔๔๑ โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาพระเสด็จสุรินทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล) เป็นผู้วางโครงการศึกษาชาติขึ้น โดยมากอาศัยแผนการศึกษาของอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๕๕ และ พ.ศ. ๒๔๕๐ สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จัดระเบียบราชการในกระทรวงธรรม (กระทรวงศึกษาธิการ) เมื่อพ.ศ. ๒๔๕๔ พ.ศ. ๒๔๕๖ ปรับปรุงแผนการศึกษาแห่งชาติใหม่และปรับปรุงในพ.ศ. ๒๔๕๘ อีกครั้งหนึ่ง^{๕๘}

ตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา การจัดให้ประชาชนได้ศึกษาเล่าเรียนเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของรัฐโดยตรง พระสงฆ์ยังคงช่วยสอนในโรงเรียนประชาบาลอยู่

^{๕๘} คณะอาจารย์, คู่มือสอบวิชาชุดครู ป.ม., (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๑๗), หน้า ๕๐๑-๕๑๘.

บ้าง ก็ค่อยลดลงจนถึง พ.ศ. ๒๕๐๐ รัฐบาลผลิตครูได้มากขึ้นตามลำดับจนไม่ได้อาราธนาพระสงฆ์เป็นครูสอนวิชาสามัญในโรงเรียนอีก คงมีแต่การอาราธนาพระสงฆ์ไปสอนศีลธรรมในโรงเรียนบ้าง เป็นผู้อุปการะโรงเรียนบ้าง การศึกษาของรัฐที่พระสงฆ์ วัดและคณะสงฆ์ยังคงมีส่วนช่วยอยู่ก็เป็นในด้านการศึกษาสงเคราะห์เท่านั้น

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึงการสงเคราะห์ให้คนหรือประชาชนได้รับการศึกษา ยังไม่มีครูฆราวาสเพียงพอก็ได้อาศัยศาลาหรือเสนาสนะใดๆ ของวัดเป็นโรงเรียน พระสงฆ์เห็นความจำเป็นที่บุตรหลานของประชาชนในท้องที่ของวัดนั้นจะต้องมีโรงเรียนให้เรียน ก็ช่วยชักชวนชักนำประชาชนช่วยสร้างโรงเรียนขึ้นในวัด เพื่อให้บุตรหลานของชาวบ้านได้เล่าเรียน รัฐก็เผด็จสงฆ์ให้ช่วยรับภาระจัดโรงเรียนและเป็นครูสอน นับเป็นการศึกษาสงเคราะห์ของวัดและพระสงฆ์ ตั้งแต่แรกที่รัฐเริ่มจัดการศึกษาเองในสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๐๓ ได้วางนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการศึกษาบังคับไว้ว่า “๑๘. การศึกษาบังคับในสถานศึกษาของรัฐจะต้องจัดให้โดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน รัฐพึงช่วยเหลือให้ได้มีอุปกรณ์การศึกษาตามสมควร ๑๙. รัฐพึงจัดการศึกษาสงเคราะห์ให้แก่กุลบุตรกุลธิดาที่ได้รับการยกเว้นจากการศึกษาภาคบังคับ”^{๕๙} การจัดการศึกษาสงเคราะห์ได้เกิดขึ้นในวงการการศึกษาไทย ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับนี้ ตั้งแต่พ.ศ. ๒๕๐๖ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้งโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ขึ้นรับเด็กที่อยู่ในท้องที่ก้นดาร์ห่างไกล มีทางคมนาคมไม่สะดวก มาศึกษาเล่าเรียนชั้นประถมศึกษาแบบอยู่ประจำตามโรงเรียน ศึกษาสงเคราะห์ประจำภาคต่างๆ และกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทยได้จัดการศึกษาสงเคราะห์ให้เด็กกำพร้า อนาถาในอุปถัมภ์ทั้งชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น แต่ยังมีเด็กที่ขาดโอกาสทางการศึกษาเนื่องจากความยากจนและอยู่ห่างไกลอีกเป็นจำนวนมาก

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๒๐ ได้กำหนดแนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับการศึกษาสงเคราะห์ทำนองนี้ไว้ว่า ๑๑. รัฐพึงจัดการศึกษาภาคบังคับให้ทั่วถึงบริบูรณ์สำหรับสถานศึกษาของรัฐ และของท้องถิ่นจะต้องจัดให้เปล่า ๑๕. รัฐพึงจัดและสนับสนุนผู้ยากไร้ ผู้มีความผิดปกติทางกาย จิตใจหรือสังคมและผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา ให้ได้รับการศึกษาโดยทั่วถึงกัน ๓๙. การศึกษาสงเคราะห์เป็นการศึกษาที่มุ่งจัดให้แก่บุคคลที่รัฐจำเป็นต้องให้การสงเคราะห์เป็นกรณีพิเศษ ทั้งนี้เพื่อมุ่งให้เกิดความเสมอภาคทางการศึกษาแก่ผู้ยากไร้หรือผู้เสียเปรียบทางการศึกษาในลักษณะต่างๆ โดย

^{๕๙} กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, *ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ*, (พระนคร : โรงพิมพ์มณฑลการพิมพ์, ๒๕๐๔), หน้า ๑๖๕.

อาจจัดเป็นสถานศึกษาเฉพาะหรือจัดรวมในโรงเรียนธรรมดาก็ได้ตามความเหมาะสม^{๖๐} การจัดการศึกษาสงเคราะห์ของรัฐปัจจุบันยังไม่ทั่วถึง พระสงฆ์และวัดบางแห่งได้เข้าช่วยเหลือโดยรับเด็กชาวเขาและเด็กในท้องถิ่นห่างไกลมาเลี้ยงดูและให้การศึกษาตามความสามารถอยู่หลายแห่ง เช่นวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพมหานคร วัดคูหาสวรรค์ จังหวัดพัทลุง วัดสันป่าข่อย จังหวัดเชียงใหม่ นับเป็นการศึกษาสงเคราะห์อย่างหนึ่ง

ในสมัยก่อนคนนิยมนำบุตรหลานมาฝากพระที่วัดให้อยู่วัดเรียนหนังสือ จนกระทั่งได้บรรพชาอุปสมบทดังกล่าวแล้ว ปัจจุบันทางรัฐจัดการศึกษาเองโดยทั่วไปแล้วแต่เด็กในท้องถิ่นห่างไกลและยากจนไม่มีสถานศึกษาระดับที่จะเรียนในท้องถิ่นที่ตนอยู่ ไม่มีทุนพอจะมาเข้าบ้านหรืออยู่อาศัยกับคนในเมืองได้ก็ได้อาศัยวัดเป็นศิษย์วัดมีไม่น้อยที่พระสงฆ์หรือวัดนั้นต้องจัดการเลี้ยงดูส่งเสียให้เล่าเรียนชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษาหรือแม้ในระดับอุดมศึกษาก็มี นับเป็นการศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์และวัดอีกอย่างหนึ่ง ยังมีการศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์และวัดจัดให้แก่สังคมและรัฐอีกหลายอย่าง แต่ที่สำคัญที่สุดคือ การจริยศึกษาสงเคราะห์หรือการสงเคราะห์ระบบการศึกษาของรัฐทุกระดับและชั้นการศึกษา นั่นคือการสอนศีลธรรม

ในการแยกการศึกษาของเด็กนักเรียนกับการศึกษาของพระภิกษุสามเณรออกจากกันอย่างเด็ดขาดโดยให้ครูอาจารย์ที่เป็นคฤหัสถ์เป็นผู้ให้การศึกษาเองทุกด้าน ทำให้การสอนศีลธรรมแก่นักเรียนนักศึกษาไม่ได้ผล แม้ในแผนการศึกษาแห่งชาติทุกฉบับจะกล่าวถึง จริยศึกษาเป็นองค์หนึ่งในการจัดการศึกษาของรัฐและให้ความสำคัญในลำดับต้น แต่การสอนศีลธรรมหรือจริยศึกษาโดยครู-อาจารย์ที่เป็นคฤหัสถ์ไม่ค่อยได้ผล เพราะปรากฏว่าความประพฤติของนักเรียนนักศึกษาและคนรุ่นใหม่ในสังคมเสื่อมศีลธรรมลง

เมื่อพ.ศ. ๒๔๘๙ รัฐบาลชุด นายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้แถลงนโยบายการศึกษา หลังการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีเป็นชุดที่ ๒ ว่า “รัฐบาลนี้ถือว่าการศึกษาและการศาสนาเป็นสิ่งอุปการะแก่กันผู้มีความรู้ต้องมีศีลศัตย์อยู่ในตนด้วย”^{๖๑} และหลังปรับปรุงคณะรัฐมนตรี เป็นชุดที่ ๓ ว่า “รัฐบาลนี้จะดำเนินการวางแผนการศึกษาของชาติ โดยให้ผู้ได้รับการศึกษามีความรู้อันจำเป็นแก่การประกอบอาชีพและให้รู้จักค้นคว้าหาเหตุผล ทั้งมีศีลธรรมซึ่งต้องอาศัยการศาสนาเข้าช่วยด้วย”^{๖๒} แต่ในการปฏิบัติไม่ได้อาราธนาพระสงฆ์หรือขอความช่วยเหลืออย่างจริงจังเป็นเพียงการ

^{๖๐} กระทรวงศึกษาธิการ, แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๒๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ยูนิเนตโปรดักชั่น, ๒๕๒๐), หน้า ๕-๗.

^{๖๑} กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ความเป็นมาของแผนการศึกษาชาติ, หน้า ๑๓๘.

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๙.

เชิญชวนไปยังสถานศึกษาต่างๆ ว่าให้อารธนาพระสงฆ์เข้ามาช่วยสอนศีลธรรม หรือจริยศึกษาแก่นักเรียนนักศึกษาตามโอกาสและความเหมาะสม ซึ่งได้รับความสนใจจากสถานศึกษาต่างๆ น้อยมาก มาจนถึงปัจจุบัน ความไม่เรียบร้อยต่างๆ ในสังคมเกิดจากคนได้รับการศึกษาด้านศีลธรรม หรือจริยศึกษาไม่พอหรือไม่ได้ผลเสียเป็นส่วนใหญ่

ในส่วนพระสงฆ์ วัดและคณะสงฆ์ก็ไม่ได้ทอดทิ้งแนวทางสงเคราะห์ระบบการศึกษาของรัฐ ในด้านนี้ตลอดมา เช่นการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียน การสอนศีลธรรมในโรงเรียน แม้ในกิจการด้านการเผยแผ่ต่างๆ ก็มุ่งที่จะช่วยสอนศีลธรรมแก่นักเรียนนักศึกษาเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งนับเป็นการศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์ วัดและคณะสงฆ์ที่สำคัญมาก แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๒๐ ได้กำหนดความมุ่งหมายของการศึกษาเป็นข้อแรกว่า ๑.ให้มีความเคารพในสิทธิและหน้าที่ของตนและผู้อื่น มีระเบียบวินัย มีความเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย ศาสนาและหลักธรรม^{๖๓} ซึ่งในระยะเวลาต่อไปข้างหน้า กิจการด้านการศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์ วัดและคณะสงฆ์ ด้านการสอนศีลธรรมแก่นักเรียนนักศึกษาคงจะต้องมีมากขึ้น

๒.๔.๓ ขอบเขตของการศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์นั้นเป็นการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนทั่วไป ปัจจุบันดำเนินการ ดังนี้

๑. ศูนย์ศึกษาพระพุทธรูปศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผู้เรียนส่วนใหญ่เป็นนักเรียนในโรงเรียนสามัญ แบ่งเป็นระดับชั้น คือ

ขั้นเตรียม รับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ ๑-๓

ขั้นต้น รับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ ๔-๖

ขั้นกลาง รับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓

ขั้นสูง รับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖

หลักสูตรการสอน จะมี ๒ ประเภท คือ วิชาบังคับ ได้แก่ ประวัติพระพุทธศาสนา วิชาธรรมและศาสนพิธี ประเภทที่ ๒ คือ วิชาเลือกแต่ละโรงเรียนจะเลือกวิชาตามความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นความพร้อมของโรงเรียนความต้องการของท้องถิ่นและความเหมาะสมของเวลางบประมาณดำเนินการโดยกรมศาสนาและเงินอุดหนุนจากโรงเรียนที่ตั้งศูนย์

๒. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ภายในวัด เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามให้แก่เด็กตลอดจนเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ส่งเสริมให้พระภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มขึ้นและเป็นศูนย์ประสาน

^{๖๓} กระทรวงศึกษาธิการ, แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๒๐, หน้า ๔.

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน โดยรับเด็กวัย ๓-๔ ขวบ งบประมาณดำเนินการโดยกรมศาสนา และเงินอุดหนุนจากโรงเรียนที่ตั้งศูนย์

๓. โรงเรียนราษฎร์สงเคราะห์ที่วัดสนับสุนน เป็นโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน โดยวัดจัดตั้งขึ้นและให้การสนับสนุน^{๖๔}

สำหรับการศึกษาที่ภิกษุสงฆ์ได้ดำเนินการในปัจจุบัน ๔ ลักษณะ คือ^{๖๕}

๑. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา วัดหรือมูลนิธิในวัดจัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่ยากจนบางแห่งมีนักเรียนชาย - หญิง เรียนร่วมกันกับภิกษุสงฆ์ สามเณร ปัจจุบันโรงเรียนประเภทนี้สังกัดคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

๒. โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ตั้งตามพระราชประสงค์และอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์และอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

๓. ศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้การศึกษาอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน สอนเฉพาะวันอาทิตย์

๔. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็ก ตลอดจนเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ส่งเสริมให้ภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มขึ้นและเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน

การจัดการศึกษาและการจัดอบรม ทั้ง ๔ ประเภทดังกล่าวนี้ นับเป็นงานที่พระสงฆ์มีโอกาสได้พัฒนาชาติบ้านเมืองโดยแท้

การสงเคราะห์การศึกษาอื่นที่เจ้าคณะ เจ้าอาวาส และพระภิกษุทั่วไป จัดการสงเคราะห์เป็นการส่วนตัว หรือเป็นรูปคณะสงฆ์ได้อีกหลายรูปแบบ ได้แก่

๑. จัดตั้งทุนสงเคราะห์การศึกษา ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา

๒. การช่วยพัฒนาสถานศึกษา

๓. การช่วยจัดหาอุปกรณ์การศึกษา

๔. ช่วยเฉพาะบุคคลกำลังศึกษา^{๖๖}

^{๖๔}ไพฑูริย์ เสียงก้อง, **หลักการบริหารงานในวัด**, ใน**อบรมบาลีก่อนสอบภาค ๔ ปีที่ ๓**, รวบรวมและจัดพิมพ์โดยคณะกรรมการฝ่ายเลขานุการ โครงการอบรมบาลีก่อนสอบ, (ปทุมธานี : บริษัทสื่อตะวันออก จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๙๓.

^{๖๕}พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโณ), **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๘-๔๙.

การช่วยเหลือในรูปแบบดังกล่าวนี้ เป็นการสงเคราะห์การศึกษาเป็นผลดีแก่ประเทศชาติ โดยส่วนรวมและผลสะท้อนย้อนกลับถึงพระสงฆ์ การจัดการศึกษาเองก็ดี การช่วยเหลือทางด้านการศึกษาดำเนินการจัดตั้งกองทุนก็ดี การช่วยพัฒนาการศึกษาก็ดี การช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การศึกษาก็ดี การช่วยเหลือเฉพาะบุคคลที่กำลังศึกษาก็ดี เหล่านี้ล้วนแต่เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์โดยแท้

การศึกษาสงเคราะห์ นอกจากจะจัดแก่เด็กและเยาวชนให้มีสถานที่เรียนหนังสือแล้ว ภิกษุสงฆ์ยังให้ความสงเคราะห์การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนที่กำลังศึกษาในสถานศึกษาทั่วประเทศ อาทิ ตั้งทุนสนับสนุนการศึกษาแก่นักเรียนและนักศึกษาที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ทุกระดับชั้น ได้แก่ชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ช่วยพัฒนาสถานศึกษา ช่วยเหลืออุปกรณ์การศึกษาและช่วยเหลือเฉพาะบุคคลที่กำลังศึกษา วัดและพระสงฆ์จึงเป็นสถาบันที่มีส่วนในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนของชาติในด้านการศึกษาเป็นสถานอบรมบ่มนิสัยเด็กและเยาวชนมาทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะเด็กที่ยากจนขาดคนดูแลและกำพร้าบิดาก็ได้อาศัยสถาบันสงฆ์ให้ภิกษุสงฆ์เป็นผู้อุปการะเป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้ใกล้ชิดพระศาสนาและเป็นโอกาสให้ภิกษุสงฆ์ได้พัฒนาทรัพยากรของชาติตั้งแต่วัยเด็ก เพื่อจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่พึงปรารถนาของสังคมต่อไป^{๖๗}

สรุปว่า ขอบเขตการศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์ วัดและคณะสงฆ์ ต่อการศึกษาของรัฐ ตามความมุ่งหมายที่กล่าวมาเป็น ๔ ลักษณะคือ

๑. บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน หมายถึง การสนับสนุนส่งเสริมด้านการศึกษาทั้งในและนอกวัด
๒. บทบาทด้านการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษาสงเคราะห์ในโรงเรียน หมายถึง การสนับสนุนช่วยเหลือในการมีส่วนร่วมในการบริหารงานด้านการศึกษา
๓. บทบาทด้านการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของการศึกษาลดละเลิกสิ่งเสพติดและอบายมุข หมายถึง การจัดกิจกรรมส่งเสริม และวิธีการ ลด ละ เลิก ยาเสพติดในโรงเรียน
๔. บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ต่อผู้ที่ด้อยโอกาส หมายถึง การให้โอกาสในการศึกษาแก่เยาวชนที่ด้อยโอกาส

^{๖๖} พระมหาขวลิต ขาตเมธี (คงแก้ว), “บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสงฆ์ในการจังหวัดภูเก็ต”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขารัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒),

^{๖๗} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๕๐-๕๑.

๒.๕ ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ในอำเภอศรี ประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ในอำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรีนั้น คณะสงฆ์ในอำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี ได้ตระหนักถึง และให้ความสำคัญกับการศึกษาเป็นอย่างมาก มีการสนับสนุนให้บุคลากรทางศาสนาและทางสังคมให้เป็นผู้ที่มีการศึกษา ซึ่งเป็นหนึ่งหน้าที่หรือบทบาทที่พระสงฆ์จะต้องดำเนินการและเข้าไปมีส่วนร่วม เช่น

๑. การบวชเรียน การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การบวชเนกขัมมจารี การบวชชีพรหมณ์ เพื่ออบรมสั่งสอน ชัดเกลาด้านจิตใจให้เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ เป็นคนดีของสังคม หรือเพื่อให้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการแก้ปัญหาชีวิตและจิตใจได้ ซึ่งวัดทุกวัดในเขตอำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน ๔๐ วัดได้ดำเนินการมาตลอดแล้วแต่โอกาสและความเหมาะสมของกิจกรรมนั้นๆ

๒. การจัดตั้งศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อให้มีการศึกษาอบรมวิชาพระพุทธศาสนา และวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องด้วยสังคม วัฒนธรรม มารยาทไทย ขนบธรรมเนียม และประเพณีทางสังคมอันดีงามต่างๆ ซึ่งมีทั้งหมด จำนวน ๒ วัด ดังนี้

- ๑) วัดพยัคฆาราม ๒) วัดม่วงเจริญผล

๓. โรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่ หรือ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) ที่บางวัด หรือพระสงฆ์บางรูปสนับสนุนและดำเนินการ เพื่อสร้างโอกาสทางการศึกษาทั้งแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชนทั่วไป หรือมีการส่งเสริม สนับสนุนการฝึกอบรมวิชาชีพต่างๆ ซึ่งมีทั้งหมด จำนวน ๓ วัด ได้แก่

- ๑) วัดพยัคฆาราม ๒) วัดเสาธงทอง ๓) วัดสัปรสเทศ

๔. การสงเคราะห์ด้านทุนการศึกษา ทุนอาหารกลางวัน แก่นักเรียนตามสถานศึกษาต่างๆ ให้ได้รับโอกาสและความสะดวกทางการศึกษาในโรงเรียนที่อยู่ในวันที่ตนสังกัด หรือสงเคราะห์ศิษย์วัด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนยากจน และด้วยโอกาสทางการศึกษา เพื่อให้เขาเหล่านั้นได้รับโอกาสทางการศึกษา แล้วนำไปสู่การมีอนาคตที่ดีต่อไป ซึ่งวัดและพระสงฆ์ในเขตอำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี ก็ได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง ตามแต่โอกาส และความเหมาะสม

๕. การให้ใช้ที่ดินหรือสถานที่ของทางวัด เพื่อเป็นที่ตั้งของอาคารเรียน หรือสถานศึกษา ทั้งศูนย์อบรมเด็กเล็ก หรือเด็กก่อนเกณฑ์ โรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวนทั้งสิ้น ๓๐ วัด ได้แก่

- ๑) วัดพยัคฆาราม ๒) วัดยาง ๓) วัดป่าพระเจ้า

๔) วัดม่วงเจริญผล	๕) วัดรางหางม้า	๖) วัดไก่อ่เตี้ย
๗) วัดลาดปลาเค้า	๘) วัดบรรไดทอง	๙) วัดสัปรสเทศ
๑๐) วัดถั่ว	๑๑) วัดบ้านกล้วย	๑๒) วัดบ้านกร่าง
๑๓) วัดคลองชะโด	๑๔) วัดปู่เจ้า	๑๕) วัดดอนบุบผาราม
๑๖) วัดดงขี้เหล็ก	๑๗) วัดเกาะ	๑๘) วัดหนองเพียร
๑๙) วัดวังพลับไต้	๒๐) วัดวังพลับเหนือ	๒๑) วัดเทพสุทธาวาส
๒๒) วัดเสาชิงทอง	๒๓) วัดปลายนา	๒๔) วัดเถรพลาย
๒๕) วัดสามจุ่น	๒๖) วัดพังม่วง	๒๗) วัดโพธิ์นฤมิตร
๒๘) วัดห้วยสุวรรณ	๒๙) วัดดอนสุทธาวาส	๓๐) วัดหนองสรวง

๖. การเป็นครูพระช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนา วิชาจริยธรรม หรือวิชาศีลธรรมในโรงเรียน หรือตามสถานศึกษาต่างๆ เช่น การสัณฐาภิไธยไปให้การศึกษาแก่นักเรียน หรือคณะครูตามโรงเรียนใน ลักษณะของโครงการอบรมระยะสั้น เช่น โครงการเข้าค่ายพุทธบุตร ค่ายคุณธรรม เป็น ซึ่งล้วนเป็น การดำเนินงานของพระสงฆ์ในส่วนที่เป็นการศึกษาสงเคราะห์แก่สังคม ซึ่งส่งผลสภาพพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม คณะสงฆ์อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี มีความเห็นร่วมกันกำหนดยุทธศาสตร์การ พัฒนาคุณธรรมจริยธรรมอย่างจริงจัง เพื่อพัฒนาให้เป็นอำเภอต้นแบบในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมอย่างแท้จริง โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

๑) เพื่อกำหนดแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนรุ่นใหม่ในเขต อำเภอศรีประจันต์

๒) เพื่อให้พระสังฆาธิการและพระสอนศีลธรรมในเขตอำเภอศรีประจันต์มีแนวในการอบรม คุณธรรมจริยธรรมเป็นแบบอย่างเดียวกัน

๓) เพื่อพัฒนาเยาวชนรุ่นใหม่ให้เป็นผู้มีต้นแบบตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๔) เพื่อจัดมอบทุนการศึกษาแก่เยาวชนผู้ได้รับการคัดเลือกจากการอบรมให้เป็นผู้มี ต้นแบบ

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยที่เคยมีผู้วิจัยไว้ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการกำหนด ทิศทางของการศึกษา ดังประมวลตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๒.๖.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาท

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทนี้ มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้มากมาย ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกมาเพื่อประกอบการศึกษา ดังนี้

พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติณฺโธโร) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๒. เพื่อศึกษาการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี และ ๓. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางในการแก้ปัญหาในการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี และพบผลการวิจัยว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อบทบาทการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๑ เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ ส่วนปัญหาในการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี พบว่า (๑) ผู้บริหารสั่งงานปฏิบัติการได้ไม่ค่อยสมบูรณ์ตามนโยบาย (๒) การออกกฎระเบียบข้อบังคับของวัด พระส่วนใหญ่ไม่ค่อยตั้งใจเท่าที่ควร และ (๓) ชาวบ้านบางคนยังไม่เข้าใจกฎระเบียบของวัด^{๖๘}

พระครูสุวรรณวรการ (พิมพ์ทรัพย์ พุทธนาโณ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดปทุมธานี” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑. ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนในจังหวัดปทุมธานี ด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม สาธารณสุข และสิ่งแวดล้อม และ ๒. ศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนในจังหวัดปทุมธานี และพบผลการวิจัยว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนของในจังหวัดปทุมธานี ด้านสังคม โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีข้อที่อยู่ในระดับมากเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยคือ มีการจัดอบรมธรรมะแก่ประชาชน รองลงมาคือช่วยเหลือสังคมด้วยการบริจาคปัจจัยหรือวัตถุสิ่งของ เป็นวิทยากรบรรยายธรรม ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิต อำนวยความสะดวกสถานที่ภายในวัดในกิจกรรมของชุมชน สอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ร่วมเป็นกรรมการขององค์กรชุมชน ส่งเสริมให้ชุมชนได้แลกเปลี่ยน

^{๖๘} พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติณฺโธโร), “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

ประสบการณ์กับ องค์กรอื่น หรือชุมชนอื่น และให้ความรู้ แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในสังคมตามลำดับ^{๖๙}

พระครูปลัดกิตติวิวัฒน์ (ประจวบ เขมาภิโต) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทด้านการเผยแผ่ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑. ศึกษาบทบาทด้านการเผยแผ่ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ๒. เพื่อเปรียบเทียบบทบาทด้านการเผยแผ่ของพระสอนศีลธรรม จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล ๓. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางพัฒนาบทบาทด้านการเผยแผ่ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี และพบผลการวิจัยว่า

๑. บทบาทด้านการเผยแผ่ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชายจำนวน ๙๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๔ มีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี จำนวน ๑๑๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๙.๒ มีระดับการศึกษา มัธยมศึกษา จำนวน ๑๒๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๑.๐ รายได้ต่ำกว่า ๗,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๒๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๑.๖ ตำแหน่งนักเรียน ๑๑๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๙.๒ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ผู้บริหาร ครูอาจารย์ และนักเรียน มีความคิดเห็นต่อบทบาทด้านการเผยแผ่ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน อยู่ในระดับมาก คือ ด้านบุคลิกลักษณะผู้สอน ด้านสื่อการสอน ด้านรูปแบบการสอน ด้านเนื้อหาสาระการสอน

๒. ผู้บริหาร ครูอาจารย์ และนักเรียน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทด้านการเผยแผ่ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๔$) และเมื่อจำแนกเป็นรายด้านแล้วพบว่า ผู้บริหาร ครูอาจารย์ และนักเรียน มีระดับความคิดเห็นมาก ๔ ด้านได้แก่ ๑) ด้านบุคลิกลักษณะผู้สอนอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๔$) ๒) ด้านสื่อการสอนอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๗$) ๓) ด้านรูปแบบการสอนอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๖$) ๔) ด้านเนื้อหาสาระการสอนอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๗$)

๓. ผลการเปรียบเทียบบทบาทด้านการเผยแผ่ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี พบว่า ผู้บริหาร ครูอาจารย์ และนักเรียน ที่มีเพศแตกต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนผู้ที่มีอายุ รายได้ และตำแหน่ง มีความคิดเห็นแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

^{๖๙} พระครูสุวรรณวรการ (พิมพ์ทรัพย์ พุทฺธธนาโณ), “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดปทุมธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

๔. ข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับบทบาทด้านการเผยแผ่ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ดังนี้ (๑) ด้านบุคลิกลักษณะ ควรนุ่งห่มหรือแต่งกายเหมาะสมกับสมณสาธูป และควรเป็นคนจริงใจน่าเชื่อถือ (๒) ด้านสื่อการสอน ควรจัดทำแผนการสอน/แผนกิจกรรมร่วมกับอาจารย์พี่เลี้ยง และควรชี้แจงจุดประสงค์ของการเรียนให้นักเรียนทราบ (๓) ด้านรูปแบบการสอน ควรใช้ภาษาที่เหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน และควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นทุกคน (๔) ด้านเนื้อหาสาระการสอน ควรลงโทษและการให้รางวัลแก่นักเรียนเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ และควรยกอุทาหรณ์เพื่อให้นักเรียนรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น^{๗๐}

พระครูปลัดสมชาย อภิวัฒน์ (เฮาลี) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารงานการศึกษาจังหวัดจันทบุรี” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑. ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารงานการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ๒. ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารงานการศึกษาในจังหวัดจันทบุรีและ ๓. ศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการบริหารงานการศึกษาในจังหวัดจันทบุรี และพบผลการวิจัยว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารงานการศึกษา จังหวัดจันทบุรี โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = ๓.๓๔) และเมื่อจำแนกเป็นแต่ละรายการแล้ว พบว่า รายการที่ว่ามีการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในวัด, ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณร ได้ศึกษาพระปริยัติธรรม ณ สำนักเรียนอื่นถ้าที่วัดไม่ได้จัดการศึกษา, มีการควบคุม เร่งรัดให้มีการเรียนการสอนนักระรม ในหลักสูตรนักระรมตามคำสั่งของมหาเถรสมาคม และมีการยกย่องและเชิดชูเกียรติแก่ผู้สอนนักระรมได้ในแต่ละชั้น มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๗๗, ๓.๖๖, ๓.๙๔ และ ๓.๕๑ ตามลำดับ) ส่วนรายการอื่น ๆ มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ

ส่วนปัญหา และอุปสรรค พบว่า ไม่มีงบประมาณสนับสนุนในการศึกษาจากทางภาครัฐไม่เพียงพอ และขาดแหล่งความรู้ข้อมูลข่าวสารด้านเทคโนโลยีภายในวัด

ข้อเสนอแนะควรดำเนินการดังนี้ ควรสนับสนุนให้วัดจัดการเรียนการสอนบาลี และนักระรมอย่างเป็นระบบ ควรส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนและนักเรียนเรียนธรรมศึกษาอย่างทั่วถึง และ

^{๗๐} พระครูปลัดกิตติวิวัฒน์ (ประจวบ เขมาภริโต), “บทบาทด้านการเผยแผ่ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

องค์การภาครัฐและเอกชนและควรเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนด้านทุนทรัพย์ในการเรียนการสอนธรรมและบาลี^{๗๑}

พระครูรัตนาสูตาทิรักษ์ (สมชาย รตนสีโล) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาพระสงฆ์อำเภอบางใหญ่จังหวัดนนทบุรี” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑. เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนในอำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านจิตใจ ๒. เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนในอำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านจิตใจ และ ๓. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนในอำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี และพบผลการวิจัยว่า บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.88$) มีความคิดเห็นด้านการเมืองเป็นอันดับแรก ($\bar{x} = 4.01$) รองลงมาได้แก่ด้านการพัฒนาสังคมและด้านการพัฒนาจิตใจ ($\bar{x} = 3.88$) และสุดท้ายได้แก่ ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ($\bar{x} = 3.81$)

ผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนในอำเภอบางใหญ่จังหวัดนนทบุรี ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านจิตใจ พบว่า พระสงฆ์ที่มีตำแหน่ง อายุ พรรษา ระยะเวลาที่สังกัดอยู่ในวัด วุฒิการศึกษา (แผนกสามัญศึกษา) วุฒิการศึกษา (แผนกบาลี) ที่ต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในอำเภอบางใหญ่ แตกต่างกัน ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย

ปัญหา และอุปสรรค พบว่า พระสงฆ์ยังขาดความรู้ความเข้าใจในหลักการและวิชาการในการพัฒนาชุมชน บางวัดยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ด้านเศรษฐกิจ พร้อมทั้งขาดการพัฒนาสิ่งแวดล้อมภายในวัด ควรส่งเสริมให้มีการพัฒนาความรู้ความสามารถในการเป็นผู้นำให้ควรสร้างประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นกับชุมชน และวางตัวเป็นแบบอย่าง ควรมีการรณรงค์ทุกวัดให้เกิดการสร้างสิ่งแวดล้อม และที่ร่มรื่นภายในวัด เพื่อความสุภาพ สบายใจในขณะที่ยังมาเยี่ยมบริเวณวัด ตลอดจนมีการติดตามผลงานและประเมินผลของการพัฒนาจิตใจ เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาชุมชนในอื่นๆ ต่อไป^{๗๒}

^{๗๑} พระครูปลัดสมชาย อภิวัฒน์ (เฮาลี่), “บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารงานการศึกษา จังหวัดนนทบุรี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๗๒} พระครูรัตนาสูตาทิรักษ์ (สมชาย รตนสีโล), “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาพระสงฆ์อำเภอบางใหญ่จังหวัดนนทบุรี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

สรุปได้ว่า บทบาทเป็นการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมของบุคคลในสถานภาพ ตำแหน่งหน้าที่ที่แตกต่างกันไป ซึ่งแต่ละบทบาทของแต่ละบุคคลได้รับความคาดหวังจากสังคมแตกต่างกันไปตามสถานภาพ ตำแหน่งหน้าที่ที่ตนเป็นอยู่ ซึ่งแต่ละบุคคลอาจจะมีหลายบทบาทได้ และขึ้นอยู่กับว่าจะเลือกทำหน้าที่หรือรับบทบาทของสถานภาพที่ตนเป็นอยู่ในขณะนั้นมากหรือน้อยเพียงใด

๒.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์นี้ มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้มากมาย ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกมาเพื่อประกอบการศึกษา ดังนี้

พระครูวินัยธรสมชาย สุวิชาโน ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า สถานภาพส่วนบุคคลด้านวุฒิการศึกษา เปรียบเทียบธรรม มีผลทำให้ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนสถานภาพส่วนบุคคลด้านอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ และวุฒิการศึกษาทางธรรมของพระสงฆ์ ไม่พบความแตกต่าง ซึ่งเป็นการปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๗๓}

พระธวัชชัย จารุธมโม ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : กรณีศึกษาวัดในอำเภอหนองแขง จังหวัดสระบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า ด้านการเผยแผ่ โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๘ เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อคำถามพบว่า ที่อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ มีการเผยแผ่ธรรมทางวิทยุ หรือ สื่ออื่นๆ และจัดให้มีพระธรรมทูตในการเผยแผ่ธรรมเป็นประจำ สำหรับข้ออื่นๆ ที่เหลืออยู่ในระดับมากทุกข้อ^{๗๔}

พระปลัดมนต์ดก สุวโจ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัดของพระสงฆ์ในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการวัดของพระสงฆ์ในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน สรุปได้ดังนี้ (๑) ด้านการปกครอง โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๗ (๒) ด้านการศาสนศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๙ (๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์

^{๗๓} พระครูวินัยธรสมชาย สุวิชาโน, “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๗๔} พระธวัชชัย จารุธมโม, “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : กรณีศึกษาวัดในอำเภอหนองแขง จังหวัดสระบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๓ (๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๒ (๕) ด้านการสาธารณูปการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๔^{๗๕}

พระธนตล นาคสุวณโณ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดบุรีรัมย์” จากผลการวิจัยพบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยรวม ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๗ เมื่อพิจารณารายละเอียด พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์อยู่ในระดับน้อย ในเรื่อง การจัดตั้งห้องสมุดภายในวัดเพื่อการศึกษาธรรมบาลีแก่พระสงฆ์และประชาชน การจัดให้มีการบรรยายทางธรรมทางวิทยุกระจายเสียง และการจัดให้มีการพิมพ์หนังสือธรรมะหรือการเทศน์ออกเผยแพร่อเป็นธรรมทานสำหรับเรื่องอื่น ๆ มีบทบาทอยู่ในระดับมาก^{๗๖}

พระมหาปรีวัฒน์ จิตวิริโย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล : กรณีศึกษาวัดในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๔ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านหลักนิติธรรม ด้านหลักคุณธรรม ด้านหลักความโปร่งใส ด้านหลักความมีส่วนร่วม ด้านหลักความรับผิดชอบ และด้านหลักความคุ้มค่า อยู่ในระดับมาก ส่วนผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย พบว่า ปัจจัยพื้นฐานด้านสถานภาพ พรรษา วุฒิการศึกษาแผนกธรรม และวุฒิการศึกษาแผนกเปรียญธรรม มีผลทำให้ความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล ไม่แตกต่างกัน ส่วนปัจจัยพื้นฐานด้านอายุและวุฒิการศึกษาสามัญ มีผลทำให้ความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^{๗๗}

สรุปได้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นการบริหารงานใน ๖ ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสา

^{๗๕} พระปลัดมนต์ดก สุวโจ, “การบริหารจัดการวัดของพระสงฆ์ในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี” , **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๗๖} พระธนตล นาคสุวณโณ, “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์” , **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๗๗} พระมหาปรีวัฒน์ จิตวิริโย, “ความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล : กรณีศึกษาวัดในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” , **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์) , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

ธารณสงเคราะห์ ซึ่งผู้บริหารที่สำคัญคือพระสังฆาธิการในระดับต่างๆ เป็นลำดับชั้น ต้องบริหารจัดการให้เป็นไป โดยถูกต้องตามพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่งของมหาเถรสมาคม และต้องเป็นไปตามกฎหมายของฝ่ายบ้านเมืองด้วย

๒.๖.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสงเคราะห์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้มากมาย ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกมาเพื่อประกอบการศึกษา ดังนี้

พระครูวินัยธรสมชาย สุวิชาโน ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า สถานภาพส่วนบุคคลด้านวุฒิการศึกษา เปรียบดูธรรม มีผลทำให้ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนสถานภาพส่วนบุคคลด้านอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ และวุฒิการศึกษาทางธรรมของพระสงฆ์ ไม่พบความแตกต่าง ซึ่งเป็นการปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๗๘}

พระครูพิศาลธีรธรรม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาส ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๒ และเมื่อจำแนกเป็นรายด้านแล้ว พบว่า ด้านการปกครอง, ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการสาธารณูปการ มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๙, ๓.๖๗ และ ๓.๘๗ ตามลำดับ ส่วนด้านอื่นมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน^{๗๙}

พระวัชชัย จารุธมโม ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : กรณีศึกษาวัดในอำเภอหนองแขง จังหวัดสระบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า ด้านการเผยแผ่ โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๘ เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อคำถามพบว่า ที่อยู่ใน

^{๗๘} พระครูวินัยธรสมชาย สุวิชาโน, “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๗๙} พระครูพิศาลธีรธรรม, “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

ระดับปานกลาง ได้แก่ มีการเผยแผ่ธรรมทางวิทยุ หรือ สื่ออื่นๆ และจัดให้มีพระธรรมทูตในการเผยแผ่ธรรมเป็นประจำ สำหรับข้ออื่นๆ ที่เหลืออยู่ในระดับมากทุกข้อ^{๘๐}

พระปลัดมนต์ดก สุวโจ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัดของพระสงฆ์ในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการวัดของพระสงฆ์ในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน สรุปได้ดังนี้ (๑) ด้านการปกครอง โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๗ (๒) ด้านการศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๙ (๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๓ (๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๒ (๕) ด้านการสาธารณูปการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๕^{๘๑}

พระธนดล นาคสุวณโณ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดบุรีรัมย์” จากผลการวิจัยพบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยรวม ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๗ เมื่อพิจารณารายละเอียด พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์อยู่ในระดับน้อย ในเรื่อง การจัดตั้งห้องสมุดภายในวัดเพื่อการศึกษาธรรมบาลีแก่พระสงฆ์และประชาชน การจัดให้มีการบรรยายทางธรรมทางวิทยุกระจายเสียง และการจัดให้มีการพิมพ์หนังสือธรรมะหรือการเทศน์ออกเผยแพร่อเป็นธรรมทาน สำหรับเรื่องอื่น ๆ มีบทบาทอยู่ในระดับมาก^{๘๒}

พระมหาปรีวัฒน์ จิตวิริโย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล : กรณีศึกษาวัดในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๔ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านหลักนิติธรรม ด้านหลักคุณธรรม ด้านหลักความโปร่งใส ด้านหลักความมีส่วนร่วม ด้านหลักความรับผิดชอบ และด้านหลัก

^{๘๐} พระธวัชชัย จารุณโม, “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : กรณีศึกษาวัดในอำเภอหนองแขง จังหวัดสระบุรี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๘๑} พระปลัดมนต์ดก สุวโจ, “การบริหารจัดการวัดของพระสงฆ์ในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๘๒} พระธนดล นาคสุวณโณ, “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

ความคุ้มค่า อยู่ในระดับมาก ส่วนผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย พบว่า ปัจจัยพื้นฐานด้านสถานภาพ พรรษา วุฒิการศึกษาแผนกธรรม และวุฒิการศึกษาแผนกเปรียญธรรม มีผลทำให้ความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล ไม่แตกต่างกัน ส่วนปัจจัยพื้นฐานด้านอายุและวุฒิการศึกษาสามัญ มีผลทำให้ความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^{๘๓}

สรุปได้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นการบริหารงานใน ๖ ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งผู้บริหารที่สำคัญคือพระสังฆาธิการในระดับต่างๆ เป็นลำดับชั้น ต้องบริหารจัดการให้เป็นไป โดยถูกต้องตามพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่งของมหาเถรสมาคม และต้องเป็นไปตามกฎหมายของฝ่ายบ้านเมืองด้วย

^{๘๓} พระมหาปรีวัฒน์ จิตวิริโย, “ความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล : กรณีศึกษาวัดในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

ตารางที่ ๒.๗ สรุปงานการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัยบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษาสงเคราะห์

ในอำเภอสรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

ลำดับที่	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/ หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภทงานวิจัย	ผลการวิจัย
๑	บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี	พ ระ เท พ รั ต น สุ ธิ (ส ม ศ ก ดี โชตินธโร)	๒๕๕๓	ปริมาณ/คุณภาพ	ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อบทบาทการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๑ เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ ส่วนปัญหาในการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี พบว่า (๑) ผู้บริหารสั่งงานปฏิบัติการได้ไม่ค่อยสมบูรณ์ตามนโยบาย (๒) การออกกฎระเบียบข้อบังคับของวัด พระส่วนใหญ่ไม่ค่อยตั้งใจเท่าที่ควร และ (๓) ชาวบ้านบางคนยังไม่เข้าใจกฎระเบียบของวัด
๒	ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดปทุมธานี	พ ระ ค รุ สุ ว ร ร ณ ว ร ก า ร (พิมพ์ทรัพย์ พุทธยาโณ)	๒๕๕๓	ปริมาณ/คุณภาพ	ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนของในจังหวัดปทุมธานีด้านสังคม โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีข้อที่อยู่ในระดับมากเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยคือ มีการจัดอบรมธรรมแก่ประชาชน รองลงมาคือ ช่วยเหลือสังคมด้วยการบริจาคปัจจัยหรือวัตถุสิ่งของ เป็นวิทยากรบรรยายธรรม ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิต อำนวยความสะดวกสถานที่ภายในวัดในการกิจกรรมของชุมชน

ตารางที่ ๒.๗ (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/ หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๓	บทบาทด้านการเผยแผ่ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี	พระครูปลัดกิตติวรวัฒน์ (ประจวบ เขมาภิรโต)	๒๕๕๓	ป ร ิ ม า ณ / คุณภาพ	ผลการวิจัยพบว่า ๑) บทบาทด้านการเผยแผ่ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ผู้บริหาร ครูอาจารย์ และนักเรียน มีความคิดเห็นต่อบทบาทด้านการเผยแผ่ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน อยู่ในระดับมาก คือ ด้านบุคลิกลักษณะผู้สอน ด้านสื่อการสอน ด้านรูปแบบการสอน ด้านเนื้อหาสาระการสอน ๒) ผู้บริหาร ครูอาจารย์ และนักเรียน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทด้านการเผยแผ่ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก
๔	บทบาทของพระสังฆาธิการใน การ บริหารงาน การศาสนศึกษา จังหวัดจันทบุรี	พระครูปลัดสมชาย อภิวัฒน์ (เฮาถี่)	๒๕๕๓	ป ร ิ ม า ณ / คุณภาพ	ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารงานการศาสนศึกษา จังหวัดจันทบุรี โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = ๓.๓๔) และเมื่อจำแนกเป็นแต่ละรายการแล้ว พบว่า รายการที่ว่ามี การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในวัด, ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณร ได้ศึกษาพระปริยัติธรรม สำนักเรียนอื่นถ้าที่วัดไม่ได้จัดการศึกษา, มีการควบคุม เร่งรัดให้มีการเรียนการสอน นกธรรม ในหลักสูตรนกธรรมตามคำสั่งของมหาเถรสมาคม และมีการยกย่องและเชิดชูเกียรติแก่ผู้สอบนกธรรมได้ในแต่ละชั้น มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๗๗, ๓.๖๖, ๓.๙๔ และ ๓.๕๑ ตามลำดับ)

ตารางที่ ๒.๗ (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/ หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๕	บทบาทของ พระสงฆ์ต่อการ พัฒนาชุมชน : กรณีศึกษา พระสงฆ์อำเภอ บางใหญ่จังหวัด นนทบุรี	พระครู รัตนาสู ตาทิรักษ์ (สมชาย รัตนสีโล)	๒๕๕๓	ปริมาณ / คุณภาพ	ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ($\bar{x} = 3.88$) มีความคิดเห็นด้านการเมืองเป็นอันดับแรก ($\bar{x} = 4.01$) รองลงมาได้แก่ด้านการพัฒนาสังคมและด้านการพัฒนาจิตใจ ($\bar{x} = 3.88$) และ สุดท้ายได้แก่ ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ($\bar{x} = 3.81$) ผลการเปรียบเทียบบทบาท ของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนในอำเภอบางใหญ่จังหวัดนนทบุรี ด้านสังคม ด้าน เศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านจิตใจ พบว่า พระสงฆ์ที่มีตำแหน่ง อายุ พรรษา ระยะเวลาที่สังกัดอยู่ในวัด วุฒิการศึกษา (แผนกสามัญศึกษา) วุฒิ การศึกษา (แผนกบาลี) ที่ต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในอำเภอบางใหญ่ แตกต่างกัน ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย
๖	ประสิทธิภาพการ บริหารกิจการ คณะสงฆ์ใน อำเภอยะโฮย จังหวัดเพชรบุรี	พระครู วินัยธร สมชาย สุ วิชาโน	๒๕๕๔	ปริมาณ / คุณภาพ	จากผลการวิจัยพบว่า สถานภาพส่วนบุคคลด้านวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม มีผลทำให้ ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอยะ โฮย จังหวัดเพชรบุรี แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นการ ยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนสถานภาพส่วนบุคคลด้านอายุ พรรษา วุฒิการศึกษา สามัญ และวุฒิการศึกษาทางธรรมของพระสงฆ์ ไม่พบความแตกต่าง ซึ่งเป็นการ ปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ ๒.๗ (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/ หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๗	การบริหารจัดการวัดของ พระสงฆ์ในอำเภอดำเนิน สะดวก จังหวัดราชบุรี”	พระ ปลัด มนต์ดก สุ โจ	๒๕๕๔	ปริมาณ/ คุณภาพ	ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการวัดของพระสงฆ์ในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน สรุปได้ ดังนี้ (๑) ด้านการปกครอง โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๗ (๒) ด้านการศาสนศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๙ (๓) ด้านการศึกษา สงเคราะห์ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๓ (๔) ด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๒ (๕) ด้านการ สาธารณูปการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๔
๘	ประสิทธิภาพการบริหาร กิ จ ก า ร ค ณ ะ ส ง ฆ์ : กรณีศึกษาวัดในอำเภอ หนองแขง จังหวัดสระบุรี	พระรัชชัย จารุธมโม	๒๕๕๔	ปริมาณ/ คุณภาพ	ผลการวิจัยพบว่า ด้านการเผยแผ่ โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๘ เมื่อ พิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อคำถามพบว่า ที่อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ มีการเผยแผ่ ธรรมทางวิทยุ หรือ สื่ออื่นๆ และจัดให้มีพระธรรมทูตในการเผยแผ่ธรรมเป็นประจำ สำหรับ ข้ออื่นๆ ที่เหลืออยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๒.๗ (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/ หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๙	การบริหารกิจการ คณะสงฆ์ จังหวัด บุรีรัมย์	พระธนดล นาคสุวรรณ โณ	๒๕๕๐	ป ริ ม า ณ / คุณภาพ	ผลการวิจัยพบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยรวม ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๗ เมื่อพิจารณารายละเอียด พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์อยู่ในระดับน้อย ในเรื่อง การจัดตั้งห้องสมุดภายในวัดเพื่อการศึกษาธรรมบาลีแก่พระสงฆ์และประชาชน การจัดให้มีการบรรยายทางธรรมทางวิทยุกระจายเสียง และการจัดให้มีการพิมพ์หนังสือธรรมะหรือการเทศน์ออกเผยแผร์เป็นธรรมทาน สำหรับเรื่องอื่น ๆ มีบทบาทอยู่ในระดับมาก
๑๐	ความคิดเห็นของ พระภิกษุที่มีต่อการ บริหารจัดการวัดตาม หลักธรรมาภิบาล : กรณีศึกษาวัดในเขต อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี	พระมหา ปรีวัฒน์ จิ ตวิริโย	๒๕๕๒		ผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๔ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านหลักนิติธรรม ด้านหลักคุณธรรม ด้านหลักความโปร่งใส ด้านหลักความมีส่วนร่วม ด้านหลักความรับผิดชอบ และด้านหลักความคุ้มค่า อยู่ในระดับมาก ส่วนผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย พบว่า ปัจจัยพื้นฐานด้านสถานภาพ พรรษา วุฒิการศึกษาแผนกธรรม และวุฒิการศึกษาแผนกเปรียญธรรม มีผลทำให้ความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล ไม่แตกต่างกัน ส่วนปัจจัยพื้นฐานด้านอายุ และวุฒิการศึกษาสามัญ มีผลทำให้ความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๒.๗ (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/ หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๑๑	การบริหารจัดการด้าน การศึกษาสงเคราะห์ ของพระสังฆาธิการ จังหวัดเพชรบุรี	พระใบฎีกา มานะ สุขเมธ โส (มากมูล)	๒๕๕๓	ปริมาณ / คุณภาพ	พบผลการวิจัยว่า ๑) การบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการ จังหวัดเพชรบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๖ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านสถานที่ อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนด้านที่เหลืออีก ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านค่าใช้จ่าย ด้านการพัฒนาการศึกษา ด้านการบริหารการศึกษา และด้านอื่นๆ อยู่ในระดับมาก ๒) ผลการเปรียบเทียบระดับการบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ของ พระสังฆาธิการ จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า สถานภาพส่วนบุคคลด้านวุฒิการศึกษาสามัญ มีผลทำให้ความเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการ จังหวัดเพชรบุรี แตกต่างกัน ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนสถานภาพส่วนบุคคลด้าน อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาทางธรรม และตำแหน่ง ไม่พบความแตกต่าง ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้
๑๒	ความคิดเห็นของ พุทธศาสนิกชนต่อการ จัดการการศึกษา สงเคราะห์ในเขตปทุม วัน กรุงเทพมหานคร	พระครูประ ยุตปัญญากร (บุญยง กวีวิ โส หมั่นการ)	๒๕๕๔	ปริมาณ / คุณภาพ	ผลการวิจัยพบว่า พุทธศาสนิกชน มีความคิดเห็นต่อการจัดการการศึกษาสงเคราะห์ในเขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า พุทธศาสนิกชนมีความคิดเห็นต่อการจัดการการศึกษาสงเคราะห์ในเขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร อยู่ในระดับมากในข้อมีการสนับสนุนและให้การช่วยเหลือในการพัฒนาสถานศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน ข้อเสนอสนับสนุนให้มีการสอนธรรมศึกษาแก่เยาวชนและบุคคลทั่วไป และข้อมีการจัดสร้างห้องสมุดภายในวัดเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ศึกษาหาความรู้ ส่วนข้ออื่นๆ พุทธศาสนิกชนมีความคิดเห็นต่อการจัดการการศึกษาสงเคราะห์ในเขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร อยู่ในระดับปานกลาง

ตารางที่ ๒.๗ (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/ หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๑๓	ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการด้านการศึกษาสงเคราะห์ในจังหวัดสมุทรสงคราม	พระครูปลัด เจริญ สุวิโร (มีประเสริฐ)	๒๕๕๔	ปริมาณ/ คุณภาพ	พบผลการวิจัยว่า ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการด้านการศึกษาสงเคราะห์ในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านบุคลากร ด้านการบริหาร ด้านอาคารสถานที่ และด้านการศึกษาสงเคราะห์ อยู่ในระดับมากทุกด้าน
๑๔	การศึกษาหลักการสงเคราะห์ศิษย์ในพระพุทธศาสนา	พระอธิการ สม ห วั ง จิตตปสาโท (ประสิทธิ์ พันธุ์)	๒๕๕๓	ปริมาณ/ คุณภาพ	ผลการวิจัยพบว่า การสงเคราะห์ศิษย์สอดคล้องกับคำว่าสังคหะซึ่งเป็นการรวมน้ำใจหรือการเชื่อมประสานใจของประชาชนให้เป็นหนึ่งเดียว ด้วยการแสดงออกซึ่งความรักความปรารถนาดี ความสมานสามัคคี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันซึ่งกันและกัน ดังนั้น คำว่า สงเคราะห์ ในงานวิจัยนี้ จึงหมายถึง การให้ความช่วยเหลือ ด้วยการเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เกื้อกูล ซึ่งกันและกัน ด้วยสัมพันธภาพไมตรีอันเกิดจากการเห็นอกเห็นใจกัน เข้าใจในกันและกัน เพื่อยึดเหนี่ยวประสานสามัคคีกันไว้การรวมเข้าด้วยกัน การไม่ทะเลาะวิวาท ความพร้อมเพรียงและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รวมเข้าเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

ตารางที่ ๒.๗ (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/ หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๑๕	บทบาทของพระ ครูพัฒนกิจจานุรักษ์ (ครูบาชัยยะ วงศ์สา พัฒนา)	พระครูพุฒิ ธรรมสุนทร (โสดา ทา ปัน)	๒๕๕๒	ปริมาณ/ คุณภาพ	ผลการวิจัยพบว่า การสงเคราะห์ชุมชนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนานั้น ตรงกับ หมวดธรรมที่เรียกว่าสังคหัตถุ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) อธิบายไว้ว่า “... สังคหัตถุ ๔ ธรรมเครื่อง ยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี หลักการสงเคราะห์ มี ๔ คือ ๑) ทาน การให้ คือ เอื้อเพื่อเอื้อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน ๒) ปิยวาจา หรือ เพยยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก วาจาอดุติ์มใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจคือกล่าวคำสุภาพไพเราะ อ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดง ประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม ๓) อัตถจริยา การ ประพฤติประโยชน์ คือชวนช่วยช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญ สาธารณ ประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม ๔) สมานัตตตา คือทำตนเสมอ ต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอทั้งในชนทั้งหลายและเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคลเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี

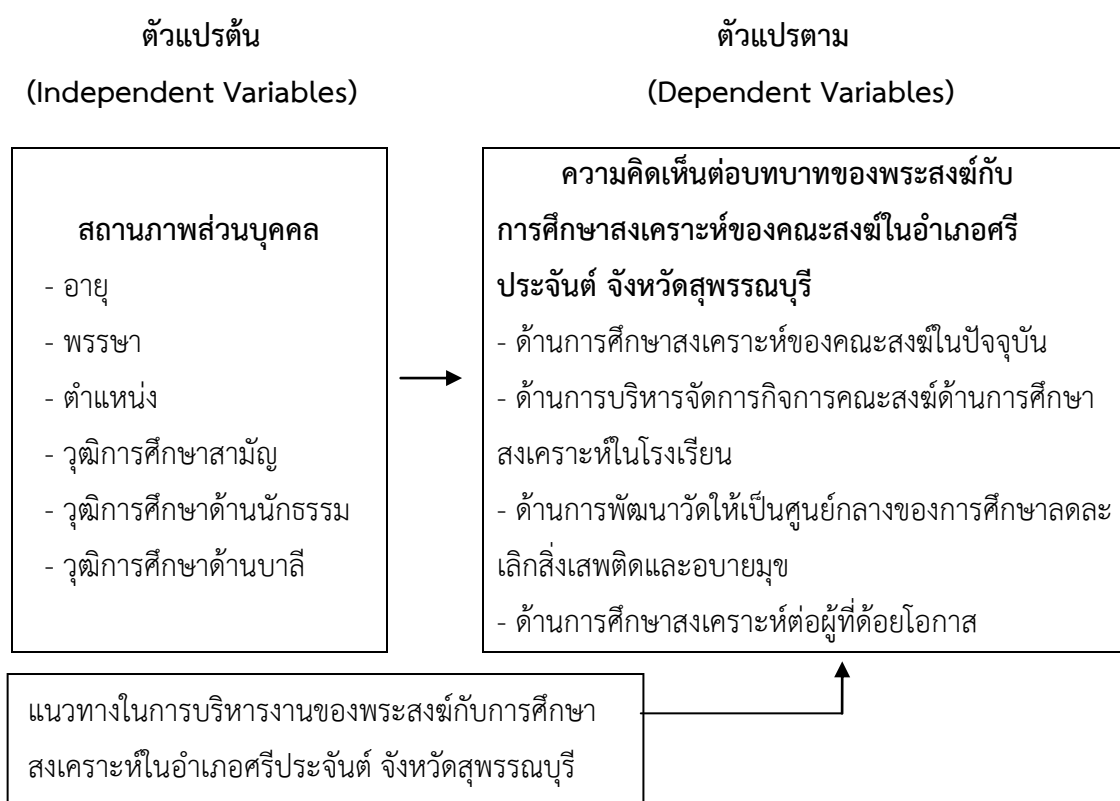
๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ในอำเภอสรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ อายุ พรรษา ตำแหน่ง การศึกษาสามัญ การศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์กับการศึกษาสงเคราะห์

๑. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน
๒. ด้านการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษาสงเคราะห์ในโรงเรียน
๓. ด้านการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของการศึกษาลดละเลิกสิ่งเสพติดและอบายมุข
๔. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ต่อผู้ที่ด้อยโอกาส

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย